

**Archeologische opgraving
Gent, Wijzemanstraat 1
Volume 1**

Silvia Depuydt, Natasja Reynolds en Jordi Bruggeman

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 148

Aard onderzoek: Prospectie
Vergunningsnummer: 2013/120
Naam aanvrager: Silvia Depuydt
Naam site: Gent – Wijzemanstraat 1

Opdrachtgever: Bouwpartners Poppe, Veldekensstraat 277, 9240 ZELE
Administratief toezicht: Nancy Lemay, agentschap Onroerend Erfgoed, Virginie Lovelinggebouw, Koningin
Maria Hendrikaplein 70 bus 91, B-9000 GENT
Trajectbegeleiding: Dienst Stadsarcheologie en Stadsarchief Gent, Dulle-Grietlaan 12, 9050 GENTBRUGGE

Rapportage: All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
B-9140 Temse

info@all-archeo .be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

D/2016/12.807/3

© All-Archeo bvba, 2016

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het agentschap Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 ADMINISTRATIEVE FICHE.....	7
3 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	9
3.1 Afbakening studiegebied.....	9
3.2 Aard bedreiging.....	10
3.3 Onderzoeksopdracht.....	10
4 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	13
4.1 Landschappelijke context.....	13
4.1.1 Topografie.....	13
4.1.2 Hydrografie.....	13
4.1.3 Bodem.....	14
4.2 Beschrijving gekende waarden.....	15
4.2.1 Algemeen historische gegevens.....	15
4.2.2 Historische gegevens onderzoekslocatie.....	15
4.2.3 Mutatieschetsen.....	19
4.2.4 Archeologische voorkennis.....	21
5 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	25
5.1 Toegepaste methoden & technieken.....	25
5.2 Stratigrafische opbouw onderzoekslocatie.....	25
6 FASE 1: MIDDELEEUEWSE HOUTBOUW EN PERCELLERING (12DE-13DE EEUW).....	29
6.1 Stratigrafische opbouw.....	29
6.2 Houtbouw.....	29
6.3 Beschoeide kuilen.....	34
6.3.1 S3021-3040 en 393.....	34
6.3.2 S381.....	35
6.3.3 S24.....	36
6.4 Perceelsgreppels.....	37
7 FASE 2: MUURRESTEN UIT DE LATE MIDDELEEUEWEN EN NIEUWE TIJD (14DE-16DE EEUW)...	39
7.1 Stratigrafische opbouw.....	39
7.2 Bewoningssporen.....	39
7.2.1 Waterputten.....	39
7.2.1.1 S274.....	39
7.2.1.2 M317.....	42
7.2.2 Mestkuilen.....	43
7.2.2.1 S377/362.....	43
7.2.2.2 S267.....	45
7.2.3 Beschoeide kuilen.....	45
7.2.3.1 S271.....	45
7.2.3.2 S370.....	47
7.2.4 Onbeschoeide afvalkuilen.....	49
7.2.4.1 S364.....	49
7.2.4.2 S269.....	49
7.2.4.3 S366.....	50
7.2.4.4 S3014-5.....	52

7.2.4.5 S2038.....	53
7.3 Riolering.....	54
7.4 Aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten?.....	54
7.4.1 Leer.....	54
7.4.2 Hoornpitten.....	56
7.4.3 Besluit.....	57

1 Inleiding

Op het terrein is een ondergrondse parkeergarage gepland over een oppervlakte van circa 455 m² tot -1 waarvan circa 300 m² tot -2. Omwille van de beperkte oppervlakte van het terrein werd voorafgaand onmiddellijk een vlakdekkende archeologische opgraving geadviseerd door de dienst Stadsarcheologie Gent. Het opzet van het onderzoek was, binnen het plangebied, het archeologisch erfgoed te documenteren en te interpreteren, gezien een bewaring *in situ* niet mogelijk was.

Het terreinwerk werd uitgevoerd van 5 tot 16 augustus en 2 tot 13 september 2013, onder leiding van Silvia Depuydt. De bedoeling van het onderzoek was om binnen het plangebied inzicht te verkrijgen in de bewoningsgeschiedenis van het terrein, gelegen in een zone in de stad waarvoor betrekkelijk weinig concrete archeologische kennis voor handen is.

2 Administratieve fiche

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	Bouwpartners Poppe
<i>Naam van de uitvoerder</i>	All-Archeo bvba
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Silvia Depuydt
<i>Beheer en plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie</i>	Depot van de Dienst Stadsarcheologie Gent
<i>Beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Depot van de Dienst Stadsarcheologie Gent
<i>Projectcode</i>	2013/120
<i>Vindplaatsnaam</i>	Gent – Wijzemanstraat 1
<i>Locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie: Oost-Vlaanderen • Locatie: Gent • Plaats: Wijzemanstraat 1 • x/y Lambert 72-coördinaten: <ul style="list-style-type: none"> – 105011, 194323 – 105036, 194306 – 104997, 194287 – 104985, 194295
<i>Kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s)</i>	Gent, afdeling 2, sectie B, percelen 630H en 540H
<i>Kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart op schaal 1:10000</i>	Zie 4.1.1 Topografie
<i>Begin- en einddatum uitvoering onderzoek</i>	5 augustus – 13 september 2013
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
<i>Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning</i>	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Gent, Wijzemanstraat 1
<i>Omschrijving van de archeologische verwachtingen</i>	Vlak bij het onderzoeksgebied blijken zich diverse resten van middeleeuwse bewoning te bevinden. Bovendien is het duidelijk dat omwille van de lange occupatie op deze plaats, er een grote verscheidenheid aan archeologische restanten te verwachten is.
<i>Wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied</i>	De bedoeling van het onderzoek is het onderzoeken van de aanwezige archeologische waarden en toegang krijgen tot hun informatiewaarde om zo te komen tot kenniswinst met betrekking tot de aard van de resten, de chronologische periode waartoe de resten behoren en de regio waarin de resten zich bevinden.
<i>Doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep van de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt</i>	Op het terrein zal een parking gerealiseerd worden. Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden.
<i>Eventuele randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing
Eventuele raadpleging van specialisten	
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie</i>	Niet van toepassing

<i>Omschrijving van de algemene wetenschappelijke adviezen door personen die buiten het project stonden</i>	Dienst Stadsarcheologie en Stadsarchief Gent Anton Ervynck, Onroerend Erfgoed (hoornpitten) Jan Moens, Onroerend Erfgoed (leer)
---	---

3 Projectgegevens en afbakening onderzoek

3.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen, stad Gent (Fig. 1), percelen 630H en 540H (kadaster afdeling 2, sectie B). Het projectgebied is ca. 445m² groot. Het projectgebied is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden met cultureel, historische en/of esthetische waarde (0101).

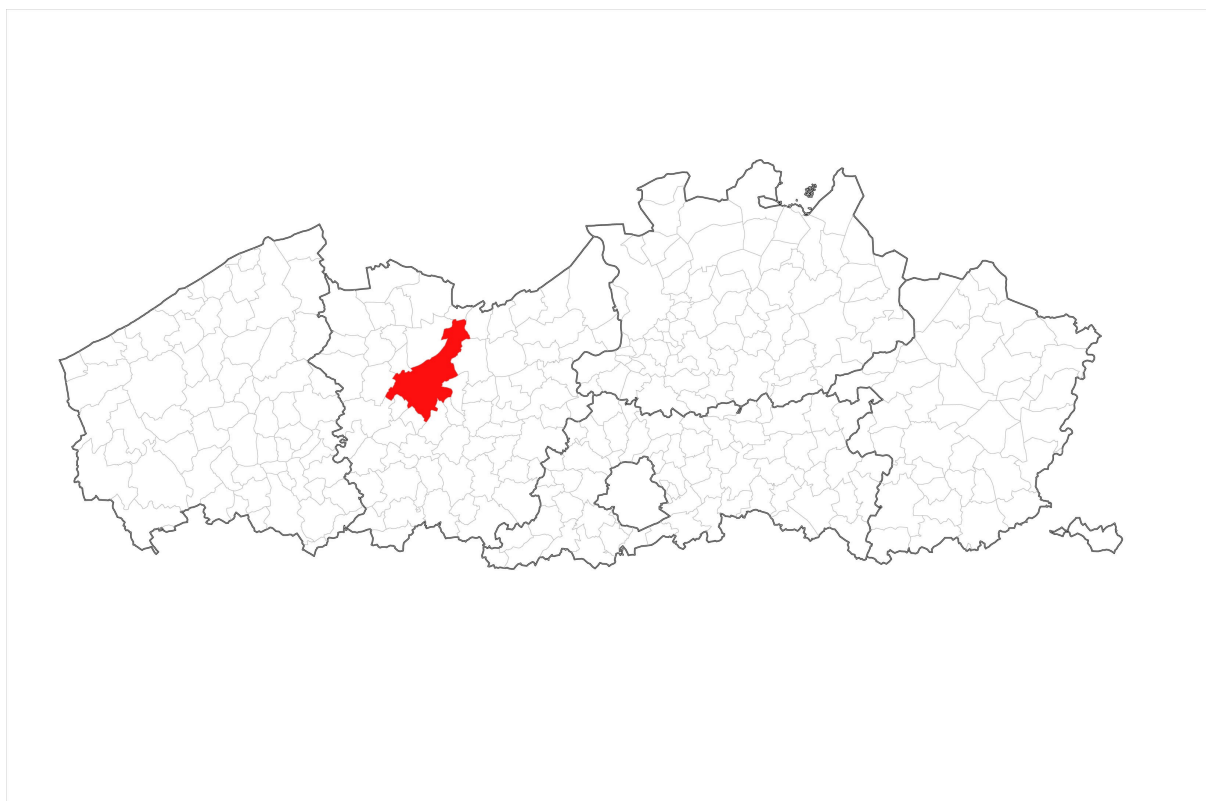

Fig. 1: Situeringssplan Gent

- Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:
 - Provincie: Oost-Vlaanderen
 - Locatie: Gent
 - Plaats: Wijzemanstraat 1
 - x/y Lambert 72-coördinaten:
 - 105011, 194323
 - 105036, 194306
 - 104997, 194287
 - 104985, 194295

Fig. 2: Kleurenorthfoto met een situering van het onderzoeksgebied (maps.google.nl)

Het projectgebied (Fig. 2) is centraal in Gent gelegen. Ten westen bevindt zich de Vrijdagmarkt, in het zuiden de Sint-Jacobskerk. Bovendien bevindt de Leie zich in de nabijheid. Het terrein wordt in het zuidwesten begrensd door de Wijzemanstraat en in het noorden door de Wolfstraat.

3.2 Aard bedreiging

Op het terrein zal een ondergrondse parking gerealiseerd worden. Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden, met name 155 m² tot -1 en 300 m² tot -2. Daarom werd een vlakdekkende opgraving aanbevolen, zodat alle aanwezige archeologische waarden geregistreerd, gedocumenteerd en geïnterpreteerd kunnen worden, alvorens de werken van start kunnen gaan.

3.3 Onderzoeksoopdracht

De vraagstelling van het onderzoek zal gericht zijn op het verkrijgen van inzicht in de bewoningsgeschiedenis van het desbetreffende terrein, gelegen in een zone in de stad waarvoor betrekkelijk weinig concrete archeologische kennis voor handen is.

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er bewoningssporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?
- Welke specifieke (artisanale) activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de eventuele bewoners gedurende hun gebruiksperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten betreffende de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?

- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/ stadsontwikkeling van Gent?

4 Beschrijving referentiesituatie

4.1 Landschappelijke context

4.1.1 Topografie

Op de topografische kaart is het gebied gelegen op een hoogte van ongeveer 8,5 m TAW (Fig. 4). Er zijn weinig hoogteverschillen op het terrein zelf waar te nemen. De Gentse regio behoort tot de Noordwest-Europese laagvlakte, een uitgestrekt gebied met verre horizonten, een laag reliëf en een dicht net van waterlopen.¹

Fig. 3: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen>)

4.1.2 Hydrografie

Het gebied is op hydrografisch vlak gelegen binnen het bekken Gentse kanalen, in de subhydrografische zone Gentse binnenwateren en ringvaart tot sas Merelbeke. Ten noorden, oosten en westen van het onderzoeksterrein ligt de Leie (Fig. 4).

Gent is ontstaan aan de samenvloeiing van Schelde en Leie, de twee voornaamste rivieren die het lage en waterrijke landschap van zandig Vlaanderen bepalen.²

¹ Capiteyn *et al.* 2007, 6

² Capiteyn *et al.* 2007, 6

Fig. 4: Hydrografie (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/vha>)

Fig. 5: Bodemkaart (<http://www.agiv.be>)

4.1.3 Bodem

De geologische ondergrond bestaat uit het Lid van Vlierzele (GeVI) dat gekenmerkt wordt door groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, glauconiethoudend, glimmerhoudend.³ Het gebied is gelegen in een bebouwde zone (OB). Verder ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich een zeer natte licht zandleembodem zonder profiel (vPfp). Dit is gelijkaardig aan de vaststellingen die tijdens het terreinwerk gedaan werden voor het onderzoeksgebied.

³ <http://dov.vlaanderen.be>

4.2 Beschrijving gekende waarden

4.2.1 Algemeen historische gegevens

De Keltische naam *Ganda*, waarvan de naam Gent afgeleid is, zou een toponiem zijn voor samenvloeiing of monding en verwijst naar de samenvloeiing van Schelde en Leie. De naam verwijst naar een nederzetting ten oosten van de samenloop.⁴ Bij het Verdrag van Verdun in 843, toen het Karolingische rijk werd verdeeld, werd de Schelde in Gent de rijksgrens tussen West-Francië in het westen en Midden-Francië in het oosten. Deze grensligging bleef de verdere ontwikkeling van het graafschap Vlaanderen en middeleeuws Gent bepalen.⁵

Sinds de oprichting van de Sint-Baafsabdij (*Ganda*) en de Sint-Pietersabdij (*Blandinium*) in de 7de eeuw is Gent historisch beter gekend. In de 9de eeuw groeide de agrarische nederzetting op de Zandberg (links van de Schelde) uit tot een portus met handelskarakter. Op het einde van de 9de of het begin van de 10de eeuw werd op de plaats van het huidige Gravensteen een grafelijk *castrum* opgericht. Daarrond kwam een tweede stadsuitbreiding tot stand. Getuige van deze tweede stadsuitbreiding is onder meer de Sint-Jacobskerk, die zich vlakbij het onderzoeksgebied bevindt. De Vrijdagmarkt zou tot stand gekomen zijn in de 13de eeuw.⁶

Vanaf de 12de eeuw verwierf Gent stadsrechten. In de 13de eeuw breidde het stadsgebied zich verder uit en werd ze opnieuw omweld. Onder andere het waterzieke overstromingsgebied tussen Ottogracht en Minnemeers werd opgehoogd en verkaveld.⁷ In de 16de eeuw kreeg het stedelijk gebied een nieuwe versterkte vestinggordel. Gedurende de hele 17de en 18de eeuw werden de stadsfortificaties aangepast. In de 19de eeuw ontwikkelde Gent zich als een industriële grootstad. Afschaffing van de octrooirechten maakte bewoning buiten de stadsgrenzen mogelijk, wat het ontstaan gaf van de 19de-eeuwse gordel.⁸

Tot in de 17de eeuw waren de houten huizen in de meerderheid. Dankzij een stedelijk reglement uit 1618 werd een stenen gevel voor elk nieuw pand verplicht.⁹ In de 19de eeuw ontwikkelde Gent zich als een industriële grootstad. Afschaffing van de octrooirechten maakte bewoning buiten de stadsgrenzen mogelijk, wat het ontstaan gaf van de 19de-eeuwse gordel.¹⁰

4.2.2 Historische gegevens onderzoekslocatie

De onderzoekslocatie bevindt zich binnen de tweede omwalling van omstreeks 1100. Het onderzoeksgebied is vlak bij de Vrijdagmarkt gelegen. Dit is een van de grootste marktplaatsen van het laatmiddeleeuwse Gent. Het plein ontstond omstreeks 1200 na kaalslag en sloop van een aantal bouwblokken, die ontstonden in de schaduw van de Sint-Jacobskerk.¹¹

Langs de Wijzemanstraat, vroeger *Oude Vlasmarkt* of *Guldenstraatje*, bevindt zich kleinschalige bebouwing met huizen die tot de 17de eeuw opklimmen. De meeste gevels werden in de 19de en 20ste eeuw aangepast.¹² Ook het huis Wijzemanstraat 1 kreeg een 19de-eeuwse bepleisterde lijstgevel. Reeds in de *Inventaris Bouwkundig Erfgoed* werd gesuggereerd dat dit pand over een oudere kern zou beschikken.¹³

4 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/cai/zone/21>

5 Capiteyn *et al.* 2007, 7

6 Laleman/Raveschot 1991a, 202-207 en 210-212; Capiteyn *et al.* 2007, 6 en 16;
<https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/21063>

7 Dit gebied was eertijds in gebruik als upstallen, graasweides voor het vee van de Gentse burgers.

8 Capiteyn *et al.* 2007, 22 en 26-27

9 De Potter 1969, 118; De Vinck 1976, 8

10 Capiteyn *et al.* 2007, 22 en 26-27

11 Capiteyn *et al.* 2007, 22

12 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/3041>

13 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/relict/26112>

De oudste beschikbare historische kaart is van van Deventer en dateert uit de periode 1550-1565. Op het plan kunnen de Vrijdagmarkt en de Sint-Jacobskerk onderscheiden worden. Wegens onnauwkeurigheden in de kaart is de ligging van het onderzoeksgebied op het plan slechts bij benadering te bepalen. Dit is ook het geval bij de volgende historische kaarten. Helaas laat de Deventerkaart enkel toe te besluiten dat zich op het terrein huizenblokken bevonden. Ook de Minnemeersstege, de steeg die van het noordoosten naar het zuidwesten door het onderzoeksgebied loopt, is te zien op de kaart.

Fig. 6: Plan van Gent door van Deventer (1550-1565); detail (Bron: KBR)

Fig. 7: Gravure van Braun en Hogenberg (1572), met gebouwen in perspectief (Braun en Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum I*)

Op de historische gravure van Braun en Hogenberg uit 1572 is opnieuw duidelijk dat op en rond het onderzoeksgebied reeds een stedelijk landschap aanwezig is. De kaart vertoont echter enkele sterke afwijkingen, ten opzichte van de Deventerkaart. Daarom dient erg kritisch omgesprongen te worden met de kaart en worden best nog geen gedetailleerde interpretaties verbonden aan deze kaart.

Fig. 8: Plan van Henricus Hondius (1649)

Het plan van Hondius uit 1649 toont wel sterke gelijkenissen met de Deventerkaart. Ze toont binnen het onderzoeksgebied en de nabije omgeving dat de woningen aan de Vrijdagmarkt met

de korte zijde hiernaar gericht zijn. De meeste huizen aan de steegjes langs de Vrijdagmarkt zijn met de korte zijde naar de steegjes gericht en staan dus haaks aan de huizen aan de Vrijdagmarkt.

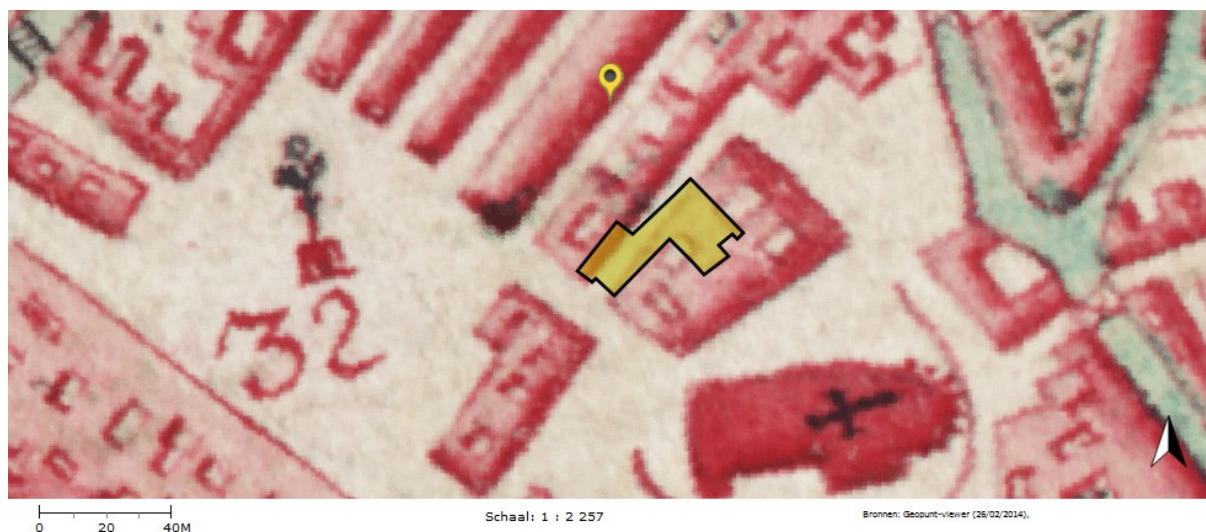

Fig. 9: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) (<http://www.geopunt.be/kaart>)

De meeste kaarten die hierna komen, zijn gebaseerd op het plan van Hondius of tonen enkel de bouwblokken. De situatie blijft echter grotendeels ongewijzigd. Daarom wordt van de kaarten uit de daaropvolgende periode enkel nog de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778) er uit gelicht.

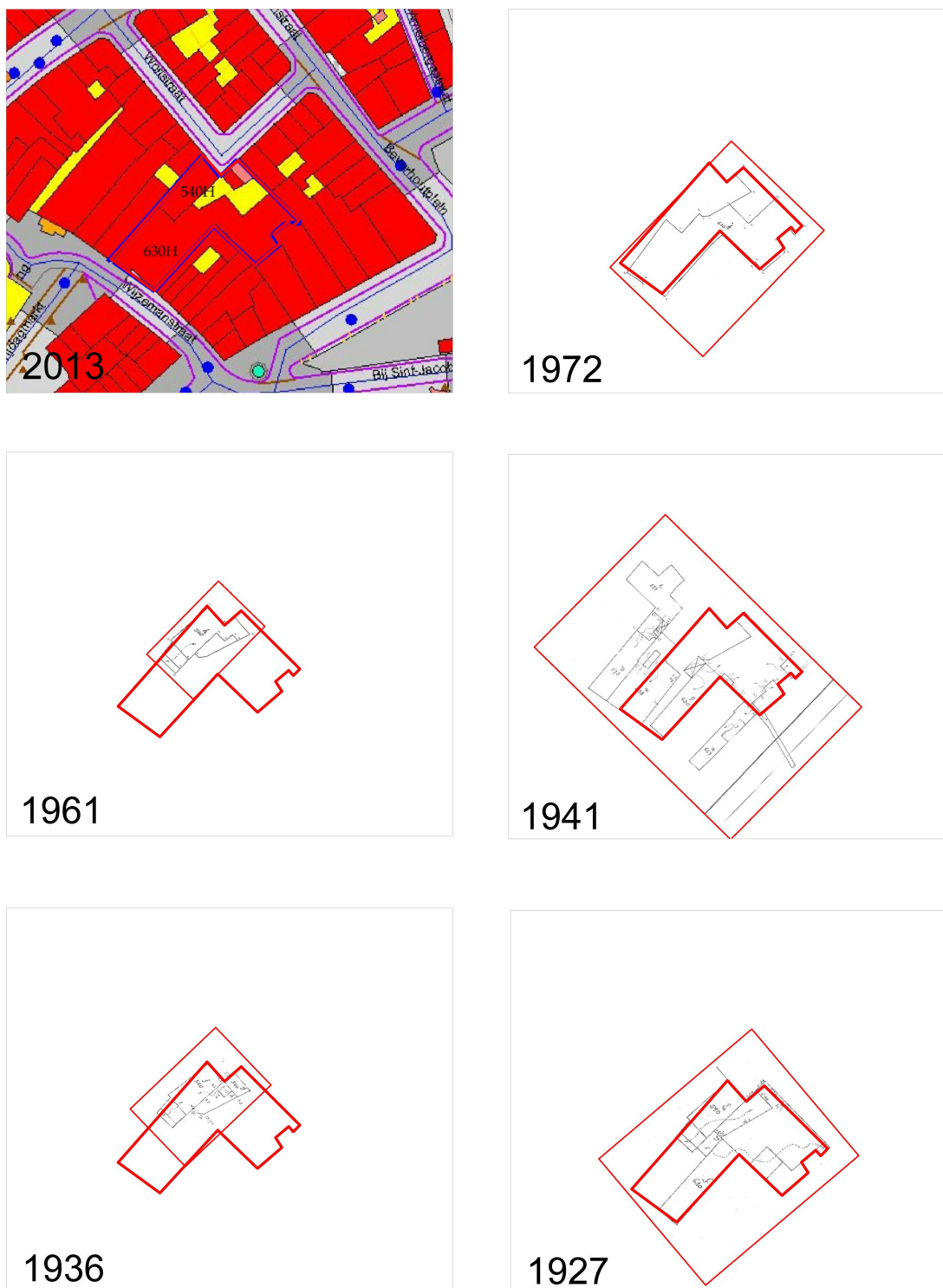

Fig. 10: Overzicht mutaties binnen onderzoeksgebied (vet rood omlijnd)

4.2.3 Mutatieschetsen

Op basis van een reeks kadasterplannen en mutatieschetsen is het mogelijk de geschiedenis van de bebouwing binnen het onderzoeksgebied te reconstrueren van 1900 tot vandaag. De situatie uit 2013 vertoonde sterke gelijkenissen tot de periode 1927-1941, wanneer een beperktere oppervlakte bebouwd bleek. Alle bebouwing lijkt een noordoost-zuidwest oriëntatie te hebben.

Een andere grote verandering is te zien in de periode 1901-1907. Op het plan van 1901 zijn twee gebouwen te zien rond de Wolfstraat, in het noordoosten van het onderzoeksgebied. Deze gebouwen lijken verdwenen in 1907. Een laatste belangrijke verandering is te zien tussen 1900 en 1901 en heeft betrekking op het verdwijnen van de Minnemeersstege en de aanleg van de Wolfstraat. Op het kadasterplan van 1900 is te zien dat de bebouwing haaks op de Minnemeersstege georiënteerd was, en dus noordwest-zuidoost.

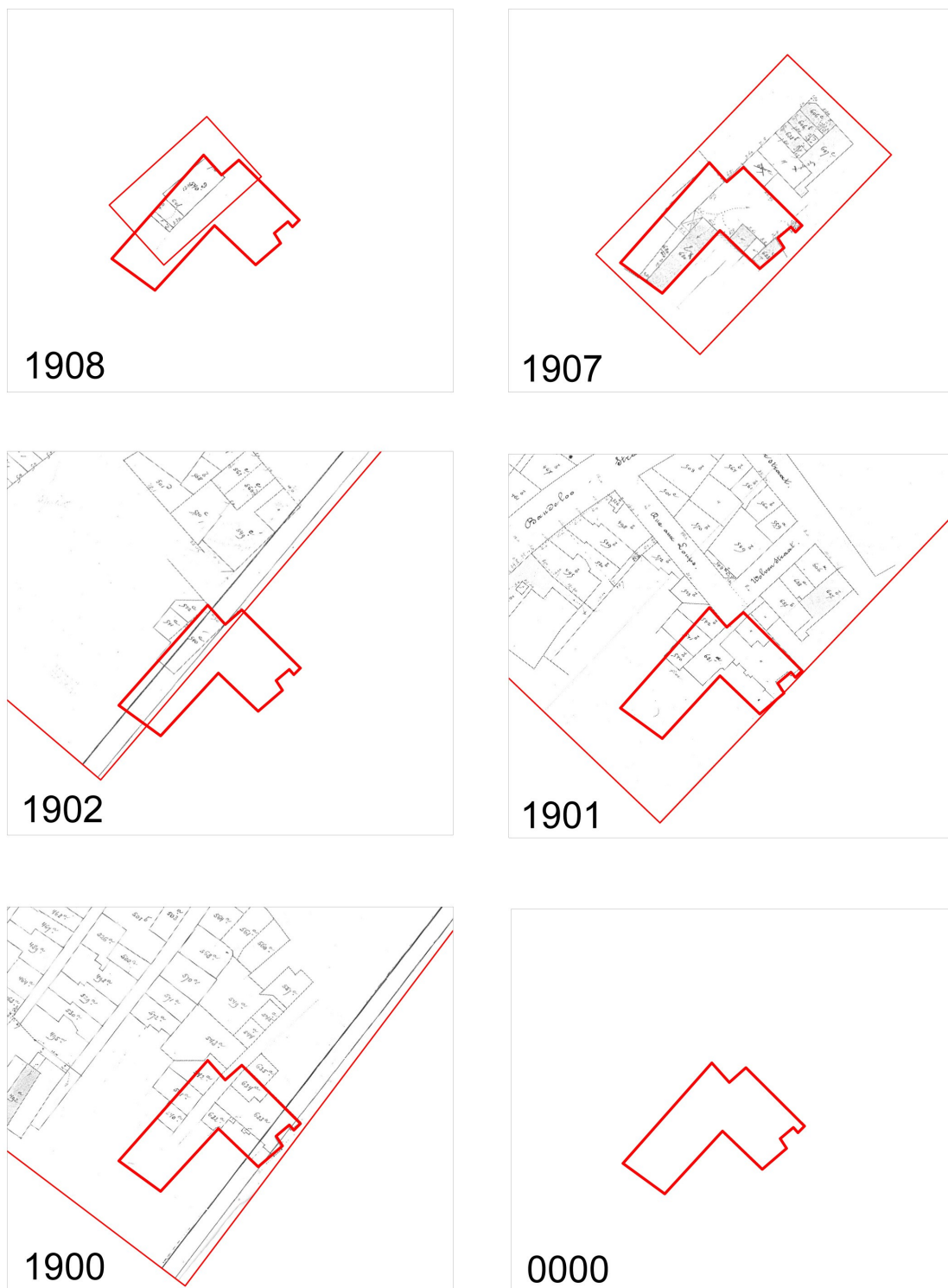

Fig. 11: Overzicht mutaties binnen onderzoeksgebied (vet rood omljnd)

4.2.4 Archeologische voorkennis

Vlak bij het projectgebied zijn volgens de Centrale Archeologische Inventaris (Fig. 12) verschillende (bouw)archeologische waarden aanwezig. In het bouwblok zelf werden volgende waarden aangetroffen:

- CAI 155062: Op het Beverhoutplein 1 werd tijdens restauratiewerken een alleenstaand huis uit de 17de eeuw (of ouder) vastgesteld, met verbouwingssporen uit de 18de eeuw.¹⁴
- CAI 333438: In het Lakenmetershuis (Vrijdagmarkt 25) werd een monumentaal relict uit de volle middeleeuwen vastgesteld. Het gaat om resten in Doornikse kalksteen, waaronder een rondbogige afgedekte toegang in het noordelijk gedeelte van de westmuur en twee vensteropeningen ten zuiden. De halfondergrondse bouwlaag bleek het best bewaard.¹⁵

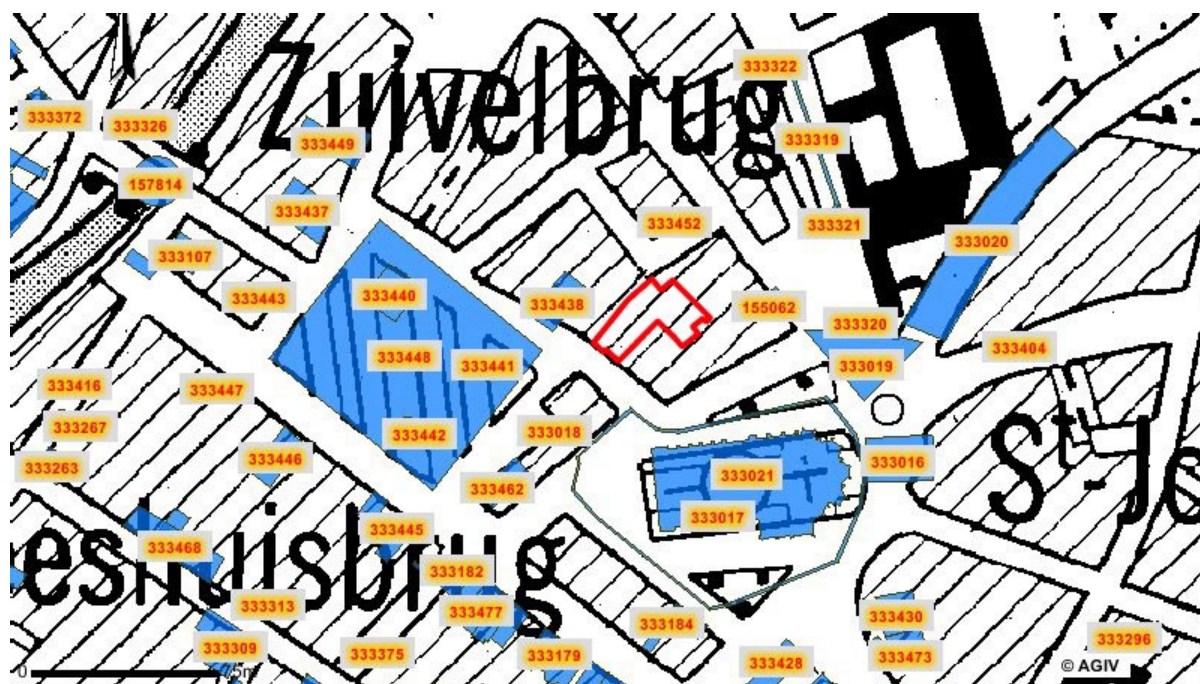

Fig. 12: Overzichtskartaal CAI

Ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich één bouwarcheologische waarde:

- CAI 333019: In 1989 werden tijdens een archeologische controle van wegenwerken enkele bakstenen muren van een verdwenen bouwblok aangetroffen. Deze vondst situeert zich bij Sint-Jacobs (tussen de voormalige oude Botermarkt en de Keernemelkbrug).¹⁶

Ten oosten van het onderzoeksgebied werden eveneens bouwarcheologische vondsten geregistreerd:

- CAI 333452: Bij controle van verbouwingswerken werden er resten baksteen gemetseld in witte kalkmortel, behorende tot de omheining van de kerk, aangetroffen. Deze vondsten aan de Wolfstraat 11 moeten in de 18de eeuw geplaatst worden.¹⁷

¹⁴ Everaert 1982.

¹⁵ Laleman en Raveschot 1991a; Laleman en Raveschot 1988; Laleman en Stoops 1996.; Stoops 1998.

¹⁶ Raveschot 1989.

¹⁷ Rambaut en Raveschot 1988.

- CAI 333320: Bij controle van wegen- en collectorwerken werd in 1996 langs de Ottogracht bouwpuin aangetroffen dat in verband gebracht wordt met een voormalige kademuur.¹⁸
- CAI 333020: Onder de Bibliotheekstraat werd een noord-zuidgericht bakstenen muurrest uit de late middeleeuwen aangetroffen. Ook werd een deel van een kade of bewoning erlangs aangetroffen uit dezelfde perioden et als een gedempte gracht, vermoedelijk de Baudelovest of Sint-Jansgracht. Voorts werden er nog enkele muurresten van een onbepaalde periode aangetroffen, net als een uitbraakspoor van een bakstenen muur. Ten slotte werden muurresten van een vleugel van de Baudelo-abdij vastgesteld (16de eeuw).¹⁹
- CAI 333404: Te Steendam werden bakstenen restanten van een vroegere rooilijn vastgesteld.

Ook ten noordoosten en ten zuiden van het onderzoeksgebied konden (bouw)archeologische resten aangetroffen worden:

- CAI 333322: Bij wegen- en collectorwerken werd langs de Ottogracht restanten in baksteen en blauwgrijze natuursteen aangetroffen die van de Wolfbrug afkomstig zijn. De brug of zijn voorganger bestond reeds in de 14de eeuw.²⁰
- CAI 333319: Ook hier werd in 1996 bakstenen restanten, afgeboord met Doornikse kalksteen aangetroffen. Deze restanten kunnen in verband gebracht worden met een kade of steiger.²¹
- CAI 333321: Bij enkele bakstenen resten met Doornikse kalksteen werden houten palen aangetroffen. Dit was vermoedelijk de aanzet van het bruggenhoofd van de Baudeloobrug.²²
- CAI 333018: Bij Sint-Jacobs werden baksteengevels met enigmatische motieven uit de 16de eeuw aangetroffen.
- CAI 333462: Bij “Het Toreken” werden restanten uit de 15de eeuw aangetroffen, waaronder rijkversierde balkzolen en -sleutels met de voorstelling van heiligenfiguren en zandstenen consoles. Bovendien werd uit de late middeleeuwen een *groene zandlaag* aangetroffen met daarin aardewerk. Ook werd van deze periode een zwarte humeuze laag met organisch materiaal en vondstenmateriaal vastgesteld, waardoor de funderingssleuf van de westgevel van het gebouw werd aangelegd. Uit dezelfde tijd komt een afvalput/beerput in baksteen, gevuld met grote hoeveelheden vondstmateriaal. Tenslotte werd er een 18de-eeuwse wc-pot in ongeglazuurd roodbakkerd aardewerk vastgesteld, maar context of vondstomstandigheden zijn hiervan onduidelijk.²³

Op en rond de Vrijdagmarkt werden nog verscheidene archeologische restanten aangetroffen:

- CAI 333440: Er werden restanten Doornikse kalksteen uit de volle middeleeuwen vastgesteld.²⁴
- CAI 333448: Uit de middeleeuwen stammen houten resten op 1,5m diepte, die gefundeerd werden in de *zwarte laag* en een riolering vormden. Deze lagen parallel aan de zuidwestelijke kant van de Kalandeborg. Verscheidene volle middeleeuwse (paal)kuilen en grachtjes werden afgedekt door de zwarte laag. Uit dezelfde periode werden natuurstenen constructies, uitbraaksporen etc. aangetroffen. Van de late middeleeuwen werd in de noordelijke hoek van de Vrijdagmarkt een donkere humeuze laag met divers vondstmateriaal aangetroffen. Zo konden een ruiterstatuette en restanten van een kruisboog geïdentificeerd worden. Ook werden er verscheidene andere houten

18 Laleman, Raeymakers en Stoops 1996.

19 Laleman, Raeymakers en Stoops 1996; Laleman en Raeymakers 1997; Raveschot 1989.

20 Laleman, Raeymakers en Stoops 1996.

21 Laleman, Raeymakers en Stoops 1996.

22 Laleman, Raeymakers en Stoops 1996.

23 Van de Walle 1981a; Anoniem 1978; Desseyn 1981; Laleman 1982.

24 Laleman en Raveschot 1991a.

voorwerpen van de late middeleeuwen opgegraven. Uit de steentijd werd een zandig pakket met resten van een gewei vastgesteld.²⁵

- CAI 333441: Op de Vrijdagmarkt werd tijdens een opgraving in 1981 de fundering van een vierkante steun (steunbeer, wandpijler?) uit de volle middeleeuwen aangetroffen.²⁶
- CAI 333442: Bewoningssporen opgetrokken in Doornikse kalksteen, uit de volle middeleeuwen.²⁷

Ook in en rond de Sint-Jacobskerk bevinden zich archeologische waarden:

- CAI 333021: In 1976 werd een archeologisch opgraving uitgevoerd in de Sint-Jacobskerk. Hieruit werd besloten dat de oudste resten niet ouder zijn dan de tweede helft van de 12de eeuw, al werd de parochie volgens bepaalde bronnen voor 1100 opgericht. Het gaat om een driebeukige, basilicale kruiskerk in Doornikse steen, met twee westtorens, een vieringtoren en een kapel aan de oostkant van elke transeptarm.²⁸
- CAI 333017: Tijdens controle van wegenwerken werd in 1989 middeleeuwse muurresten in Doornikse kalksteen aangetroffen, die in verband gebracht worden met de kerkhofmuur rondom de Sint-Jacobskerk. Deze muur werd op het einde van de 18de eeuw afgebroken.²⁹
- CAI 333016: Ten noorden van de kerk, aan de Ottogracht werden middeleeuwse muurresten in Doornikse kalksteen teruggevonden, die in verband staan met de brugaanzet over de Ottogracht of een deel van een stadspoort (mogelijk de Steenpoort) Deze poort verdween in de eerste helft van de 16de eeuw. De Ottogracht werd pas in 1872-73 gedempt.³⁰

Tenslotte zijn er in de wijde omgeving van de Vrijdagmarkt en de Sint-Jacobskerk nog meer (bouw)archeologische waarden vast te stellen, maar hier wordt niet dieper op in gegaan.

Op basis van deze gegevens blijken zich vlak bij het onderzoeksgebied diverse resten van middeleeuwse bewoning te bevinden. Bovendien is het duidelijk dat omwille van de lange occupatie op deze plaats, er een grote verscheidenheid aan archeologische restanten te verwachten is. Uit de Centrale Archeologische Inventaris blijkt verder dat tot nog toe slechts enkele opgraving werden uitgevoerd in de nabijheid van het onderzoeksgebied, met name op de Vrijdagmarkt en bij/onder “Het Toreken”. De overige vaststellingen werden tijdens restauratiewerken of werfcontroles gedaan. Bovendien dateren de vondsten grotendeels uit de jaren 1970 en 1980.

In 2011 werd tussen de Vrijdagmarkt en de Onderstraat naar aanleiding van het Vrijdagmarktproject de eerste fase van een archeologisch, vlakdekkend onderzoek uitgevoerd door studiebureau aDeDe, waarbij voornamelijk laatmiddeleeuwse sporen en sporen uit de nieuwste tijd aan het licht kwamen. De volgende fazen van het onderzoek kunnen een licht werpen op de historische en culturele context waarin deze sporen zich bevinden en hoe ze zich verhouden tot de stadsontwikkeling van Gent.³¹

25 Van de Walle 1981a; Van de Walle 1981b; Vandenhoute 1976; Laleman en Van de Walle 1981; Anoniem 1980; Laleman 1981; Laleman en Vandenhoute 1982; Vandenhoute en Van Doorne 1981; Van de Walle 1982; Verbruggen 1985; Verhaeghe 1976; Laleman en Raveschot 1991b.

26 Laleman en Raveschot 1991a.

27 Laleman en Raveschot 1991a.

28 Vandenhoute 1976; Laleman en Raveschot 1986; Esther 1992.

29 Raveschot 1989.

30 Raveschot 1989; Laleman en Raveschot 1990; Laleman en Raveschot 1991c.

31 <http://www.archeoweb.gent.be/nieuws/detail.asp?lni=nl&id=46&ci=1>

5 Resultaten terreinonderzoek

5.1 Toegepaste methoden & technieken

De onderzoekslocatie werd door middel van drie werkputten opgegraven. Werkput 1 lag haaks op de Wijzemanstraat, de werkputten 2 en 3 op het achtererf, haaks georiënteerd op de Wolfstraat.

Het eerste vlak werd aangelegd op ca. 0,5 meter onder het maaiveld (m-mv), op een hoogte van ca. 7,70m+TAW, namelijk op het eerste relevante archeologische niveau met name bij het aantreffen van de eerste sporen en muurresten. De afgraving naar dit niveau gebeurde met een kraan waarvan de bakbreedte 2, 1 en 0,5m bedroeg al naar gelang het aangetroffen muurwerk. De volgende vlakken werden vervolgens aangelegd op onderstaande dieptes:

- Vlak 2: ca. 1m-mv, op een hoogte van ca. 7,20m+TAW
- Vlak 3: ca. 1,6m-mv, op een hoogte van ca. 6,60m+TAW
- Vlak 4: ca. 2m-mv, op een hoogte van ca. 6,2m+TAW
- Vlak 5: ca. 2,5m-mv, op een hoogte van ca. 5,7m+TAW
- Vlak 6: ca. 3,0m-mv, op een hoogte van ca. 5,2m+TAW

Er werd pas verdiept naar een volgend niveau wanneer het bovenliggende vlak volledig was afgerond. Er werd zoveel mogelijk binnen de contouren van het muurwerk verdiept opdat de verschillende niveaus, sporen en structuren konden worden gelinkt aan de stratigrafie. Onder het muurwerk werden profielen gedocumenteerd. Op de fotobordjes werden spoornummers vermeld, vondsten werden ingezameld conform de minimumnormen. Alle vondstrijke sporen, beerputten en afvalkuilen werden uitgebreid bemonsterd met het oog op de analyse van het consumptiepatroon.

5.2 Stratigrafische opbouw onderzoekslocatie

De stratigrafische opbouw van de onderzoekslocatie kan algemeen opgedeeld worden in drie hoofdlagen. De oorspronkelijke moederbodem werd aangetroffen op ca. 5,30m+TAW. Daarboven bevonden zich tot een diepte van ca. 6,60m+TAW een pakket, bestaande uit humeuze ophogingslagen, die de restanten zijn van een accumulatie over enkele eeuwen, op een beperkte oppervlakte (erven). Dit pakket situeerde zich tussen vlak 3 en vlak 6 en was maximaal ongeveer 1,30 m dik. De ophogingslagen zijn te dateren in de 12/13de tot 14de eeuw. De accumulatie bestond uit organisch materiaal, mest en huishoudelijk afval. Hierdoor gaan de oudste sporen van de site, met resten van houtbouw. Dit werd de eerste fase genoemd. Er werden geen sporen aangetroffen die ouder zijn dan de ophogingslagen. Op die manier is het een soort terminus post quem. Daarboven bevinden zich tot aan het huidige maaiveld (tussen ca. 6,60 en 8,20m+TAW) andere antropogene ophoglagen, met daarin muurresten. Dit werd fase 2 en 3 genoemd. Dit pakket situeerde zich tussen vlak 1 en vlak 3 en was maximaal 1,60 m dik. De stratigrafische opbouw weerspiegelt minimaal 600 jaar bewoningsgeschiedenis (Fig. 13, Fig. 14).

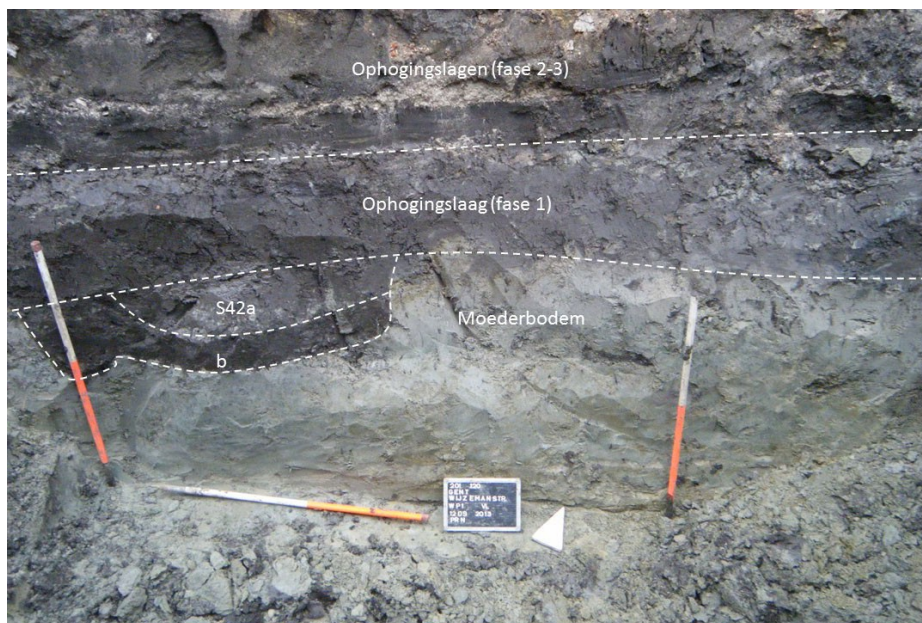

Fig. 13: WP1 PR N

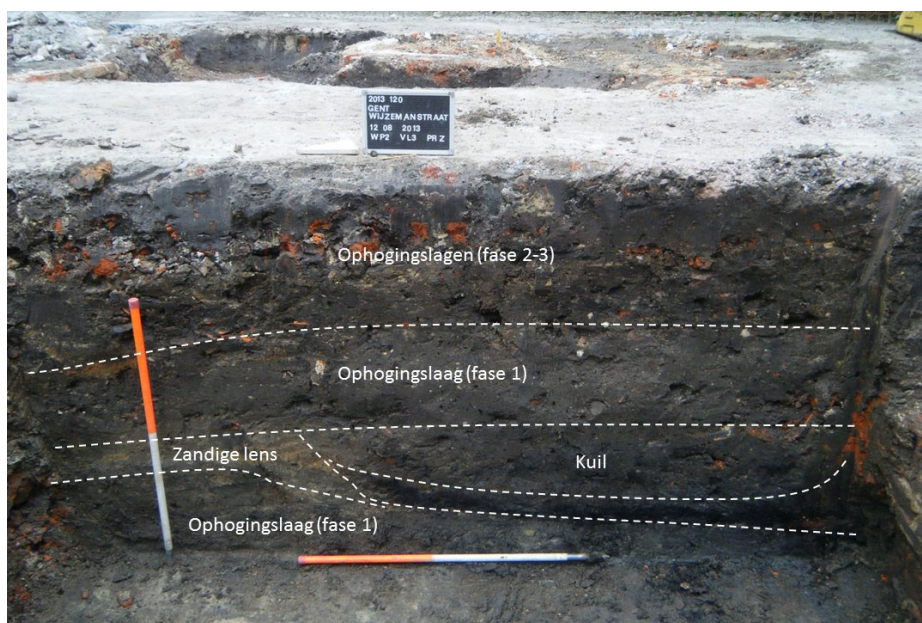

Fig. 14: WP2 PR Z

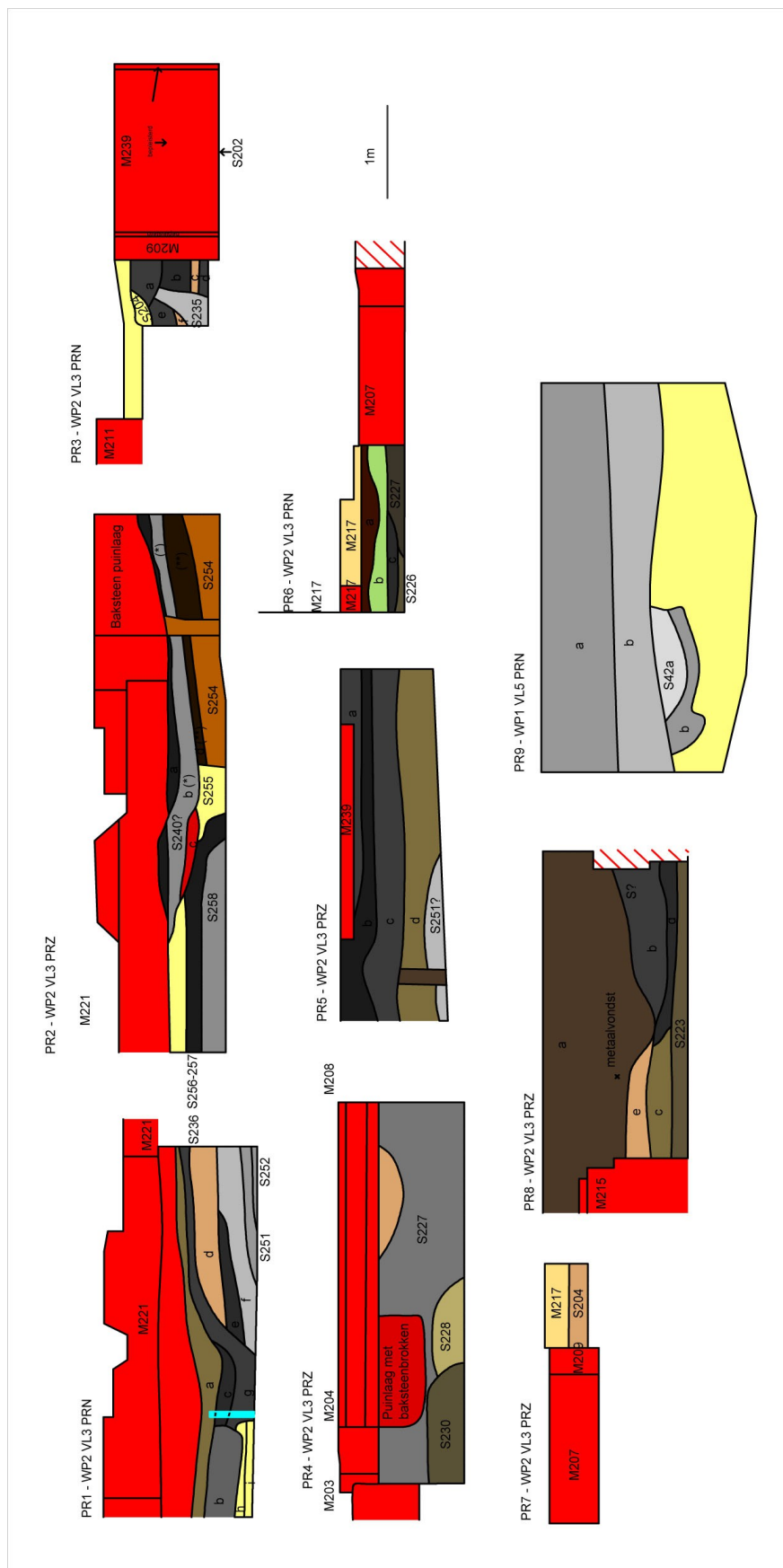

Fig. 15: Selectie profieltekeningen

Fig. 16: Situering van de weergegeven profielen

6 Fase 1: middeleeuwse houtbouw en percellering (12de-13de eeuw)

De eerste fase op het terrein omvat resten van houtbouw en van percellering, die mogelijk aan elkaar te relateren zijn. Deze resten werden grotendeels aangetroffen op het diepste aangelegde vlak, met name vlak 6. Het zijn de oudste sporen die op het terrein aangetroffen werden. Ze bevonden zich onder de oudste ophogingslagen.

6.1 Stratigrafische opbouw

De oudste lagen die vastgesteld werden binnen het onderzoeksterrein zijn donkerbruine tot grijze kleiige lagen (S21-23, 25, 27-28, 31, 36, 265, 268, 361=384, 363, 365, 380, 382, 386, 394 en 2040). Ze zijn gelegen op de C-horizont en kunnen beschouwd worden als alluviale afzettingen. Vondstmateriaal zoals Rijnlands roodbeschilderd aardewerk dateert de lagen algemeen in de 10de tot 12de eeuw.³² Verder omvat het vondstmateriaal in deze lagen nog botmateriaal.

Fig. 17: WP1 VL5 S23 S36 (zicht op de kleiige lagen)

Fig. 18: WP1 VL4 (oudste ophogingslagen, 12de-13de eeuw)

Boven de alluviale, kleiige lagen bevonden zich zandige homogene grijze en grijsgroene gevlekte lagen, die regelmatig houtskool bevatten. Ze zijn te beschouwen als ophogingslagen en bevatten heel wat meer vondstmateriaal dat inzicht kan bieden in de datering van deze lagen. Het vondstmateriaal omvat grijs aardewerk van kookpotten, hoogversierd aardewerk, rood aardewerk en botmateriaal. De datering die uit het vondstmateriaal naar voor komt, wijst op de 12de en 13de eeuw.

6.2 Houtbouw

Tot de eerste fase behoren sporen van houtbouw, met name paalsporen (S398, S399 en S3000, S3004, S3005, S3006, S3007, S3008, S3009, S3010, S3011, S3016 en S3017). Ze bevinden zich ter hoogte van de Wolfstraat, op het onderste aangelegde vlak, vlak 6.

³² De Groote 2008, 323

Fig. 19: Doorsnede van S3009

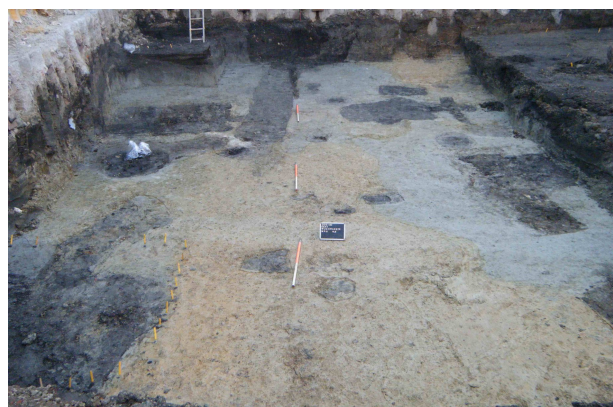

Fig. 21: Overzicht houtbouw

Fig. 20: Overzicht houtbouw

De paalsporen zijn rechthoekig van vorm, met afgeronde hoeken. Vaak omvatten ze zowel de paalkuil als de aflijning van de eigenlijke paal, de paalkern. De paalkuil heeft een donkere tot lichtgrijze gevlekte vulling, terwijl de paalkern een homogene donkerbruine vulling heeft. De paalsporen hebben een gemiddelde afmeting van 41 bij 35 cm. De vorm van de paalkern is eveneens rechthoekig en heeft afmetingen van 17 bij 14 cm. Hun maximale bewaarde diepte bedraagt 26 cm voor de paalkuil en 20 cm voor de paalkern.

Samen lijken de verschillende paalsporen een plattegrond te vormen. Er is een rechtlijnige palenzetting te zien in S398, S3011, S3005/3006 en S3004. Deze heeft een lengte van 6,72 m. De paalsporen hebben een onderlinge tussenafstand van 2,43 m. De palenrij heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie. Helaas werd tijdens het onderzoek geen tweede palenrij aangetroffen, waardoor er enkel een vermoeden voor de aanwezigheid van een plattegrond is. Mogelijk bevindt een eventuele parallelle palenrij zich ter hoogte van een verstoorde zone op een afstand van 2,80 m ten opzichte van de palenrij; of buiten het onderzoeksgebied, op een afstand van 3,60 m ten opzichte van de palenrij. Gezien de onvolledigheid van de vermoedelijke houtbouwstructuur is het moeilijk de structuur te plaatsen binnen een bestaande typologie en hier verder uitspraken over te doen.

Op basis van de stratigrafische relatie ten opzichte van andere sporen, is het grootste deel van de paalsporen te dateren in de volle tot late middeleeuwen. Bovendien werd vondstmateriaal aangetroffen in S398, S3000 en S3008. In S398 werd een halve ijzeren ring en een fragment kalkzandsteen aangetroffen. S3000 bevatte eveneens een fragment kalkzandsteen. Tot slot leverde S3008 een wandfragment gedraaid grijs aardewerk op.

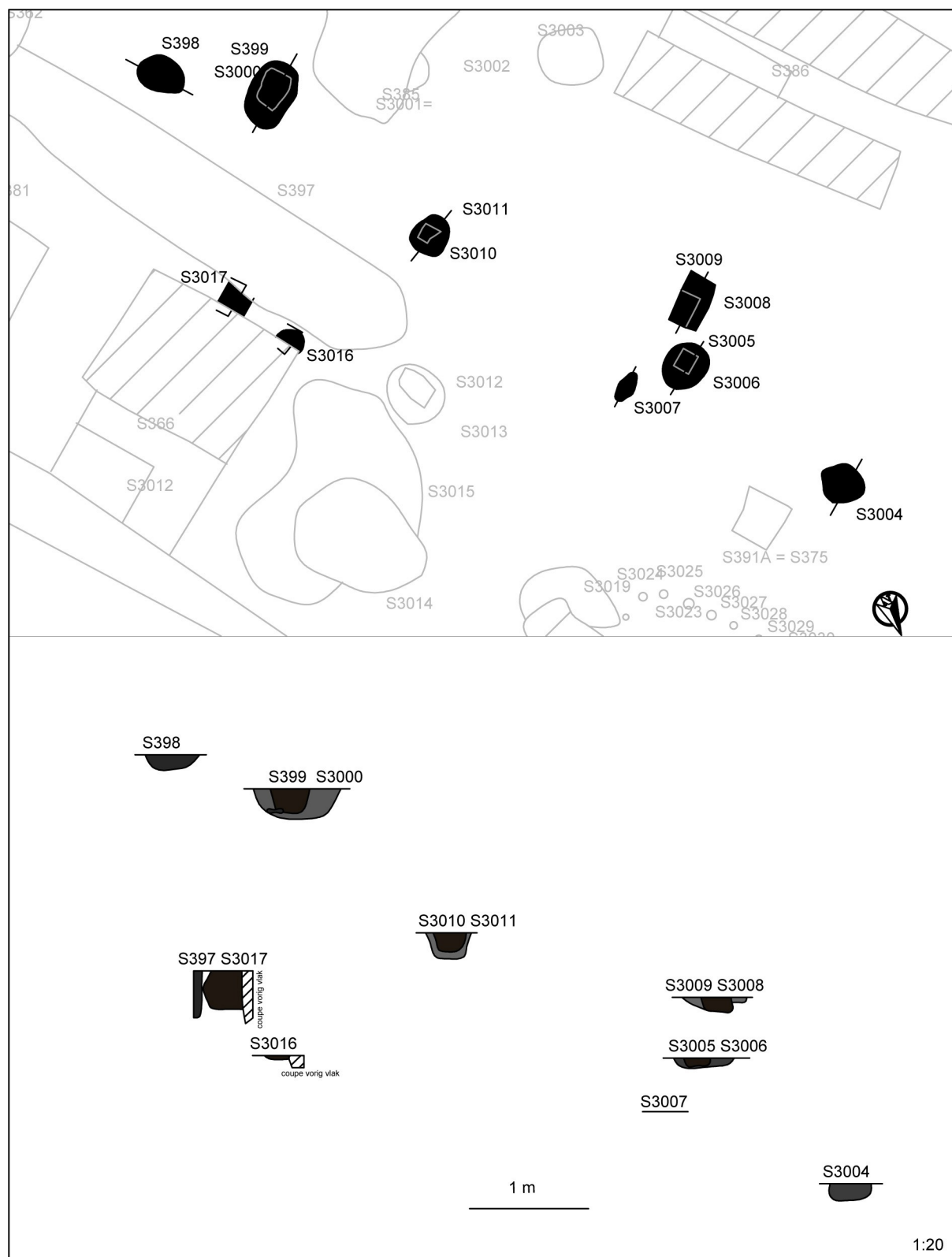

Fig. 22: Grondplan en doorsnedes van de houtbouw

Om meer uitsluitsel te krijgen over de datering van de oudste sporen binnen het onderzoeksgebied, werd een ^{14}C -datering uitgevoerd op houtskool uit paalspoor S3017. Dit

leverde een datering (2σ) op tussen 1025 en 1157 cal. AD (Poz-69771, 945 +/- 30 BP). Het paalspoor kan daardoor gedateerd worden in de 11de tot 12de eeuw.

Fig. 23: Situeringsplan vlak 6

Fig. 24: Situeringsplan vlak 5

6.3 Beschoeide kuilen

6.3.1 S3021-3040 en 393

Op het terrein bevindt zich een spoor, dat vermoedelijk te interpreteren is als een beschoeide kuil. Het situeert zich tussen de huisplattegrond en de Wolfstraat, ter hoogte van vlak 6, en omvat S3021-3040. Het zijn allemaal houten paaltjes, die in de grond gezet waren. Het lijkt een rechthoekig areaal met afgeronde hoeken te omschrijven, van minimaal 1,83 bij 2,07 m. Een deel van het spoor bevindt zich buiten het onderzoeksgebied. Helaas werd geen gerelateerd vondstmateriaal aangetroffen.

Fig. 25: Vlakfoto S3023-3027

Fig. 26: Doorsnede van S3023-3029

Op een hoger niveau (vlak 5) ligt een kuil (S393) boven de palenconcentratie. In het vlak werd dit spoor opgetekend als een onregelmatig spoor. S393 heeft een donkere grijsblauwe kleiige vulling. De maximale lengte van het spoor bedraagt 1,93 m. In doorsnede bestond de kuilvulling uit twee lagen: een bovenste grijsblauwe gevlekte laag en een onderste humeuze bruine gevlekte laag. De kuil was nog 1 m diep bewaard. Vondstmateriaal omvat vijf botfragmenten en een houtfragmentje, maar geen vondsten die inzicht kunnen bieden in de datering van het spoor.

Fig. 27: Doorsnede van S393

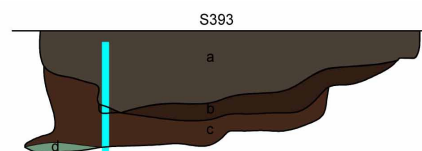

Fig. 28: Doorsnedetekening van S393

1:50

6.3.2 S381

S381 is een vierkante kuil met afmetingen van minimaal 2,02 bij minimaal 1,83 m. De volledige omvang van het spoor is niet te achterhalen, omdat het zich op de rand van het onderzoeksgebied bevindt. De maximale bewaarde diepte bedraagt 1,27 m. De vulling bestaat uit een zwartgrijze gevlekte vulling met een weinig baksteen. De houten beschoeiing bestaat uit verticaal ingeheide, aangepunte palen, waarop horizontale planken genageld werden.

Fig. 29: S381

Fig. 30: S381

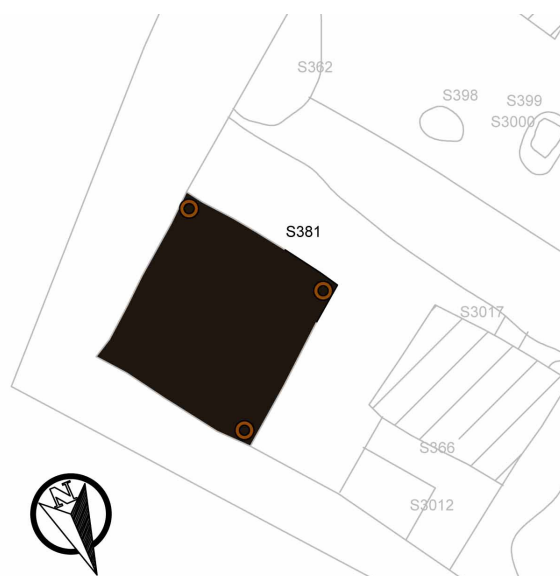

Fig. 31: Grondplan en doorsnede S381

1:20

Vondsten bestaan in de eerste plaats uit gedraaid grijs aardewerk. Het omvat een randfragment van een kom, te dateren vanaf de 13de eeuw (randtype L110A),³³ een rand- en een wandfragment van een kogelpot, te dateren van de tweede helft van de 11de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L27A),³⁴ een rand- en vier wandfragmenten van een kogelpot, te dateren van het tweede kwart van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L27B),³⁵ en nog een wandfragment. Verder omvat het vijf wandfragmenten rood aardewerk, dat aan de buitenzijde

³³ De Groote 2008, 227

³⁴ De Groote 2008, 198 en 204

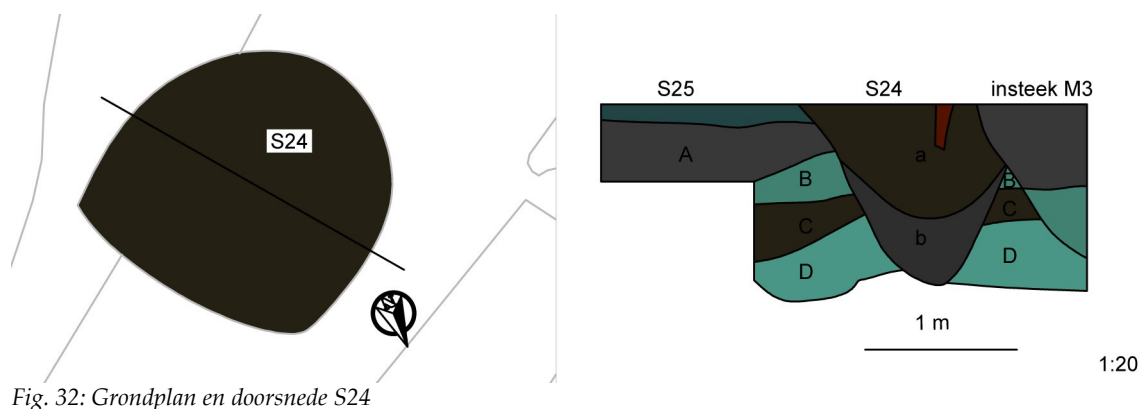
³⁵ De Groote 2008, 198 en 204

geglazuurd is. Bouwmateriaal omvat een randfragment van een oxiderend gebakken dakpan, een rand- en een wandfragment van een oxiderend gebakken tegel en een randfragment van een oxiderend gebakken, geglazuurde tegel. Tot slot werd nog een pit gerecupereerd, evenals vier fragmenten botmateriaal (2 x rib, 1 x gewricht heup, 1x schedel). Het spoor lijkt op basis van het vondstmateriaal te dateren in de 13de eeuw.

Er werd een bulkmonster genomen uit S381 laag b met het oog op een analyse van visresten. Dit bulkmonster (MB066) leverde slechts zes botjes op, meer bepaald vier in de 4+2 mm fracties en twee in de 1 mm (voor 33% uitgeraapt). Kabeljauw werd herkend aan een wervel van een vis van 50 à 60 cm SL. Er werd ook een kiewboogelement gevonden van een kleinere kabeljauwachtige (*Gadidea*) waarvan de grootte geschat wordt tussen 20 en 40 cm SL, maar dit bot is weinig diagnostisch en liet niet toe uit te maken of het van een kabeljauw, een schelvis of een wijting afkomstig is. Drie elementen van haring zijn gevonden en komen van vissen die 20 à 25 cm SL maten. De aanwezigheid van riviergrondel is aangetoond door een kiewplaat van een vis van 10 à 15 cm SL. Twee andere resten van zeer kleine karperachtigen (5 à 10 cm SL) konden niet tot op soort gedetermineerd worden.³⁶

6.3.3 S24

S24 is een min of meer ronde kuil met een homogene donkergrijze vulling bovenaan en daaronder een homogene donkergrijze vulling. De kuil meet 1,82 bij 1,80 m en is 1,18 m diep. De vondst van drie houten paaltjes wijst mogelijk op de aanwezigheid van een beschoeiing. Ze leken zich echter niet meer in situ te bevinden. Mogelijk werd een deel van het hout gerecupereerd.

Vondstmateriaal is voornamelijk afkomstig uit laag a en omvat in hoofdzaak gedraaid grijs aardewerk. Een randfragment is afkomstig van een kookpot, te dateren van het tweede kwart van de 12de tot de eerste helft van de 13de eeuw (randtype L28A).³⁷ Een randfragment is afkomstig van een tweede kookpot, te dateren van het begin van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L29A).³⁸ Een randfragment is afkomstig van een derde kookpot, te dateren van het begin van de 12de tot het begin van de 13de eeuw (randtype L26A).³⁹ Verder werden nog 20 wandfragmenten aangetroffen, waarvan twee voorzien zijn van een radstempelsiering, bestaande uit vierkantjes en een V-vormig patroon. Rood aardewerk omvat drie wand- en een oorfragment die aan de buitenzijde geglazuurd zijn. Botmateriaal bestaat uit 61 fragmenten (7x wervel, 16x hoornpit, 2x schedel, 10x onbepaald, 2x vis (wervel en ?), 1x schouder, 11x rib, 12x lang been). In laag b werden nog twee hoornpitten

36 Rapport 2015-01/Onderzoeksprogramma "Mens en milieu in het Quartair" 2015, 2-3

37 De Groote 2008, 198 en 204

38 De Groote 2008, 199 en 205

39 De Groote 2008, 198 en 204

aangetroffen. De laag bevatte verder ook nog zes fragmenten kalksteen. De vondsten lijken het spoor te dateren in het tweede kwart van de 12de tot het begin van de 13de eeuw.

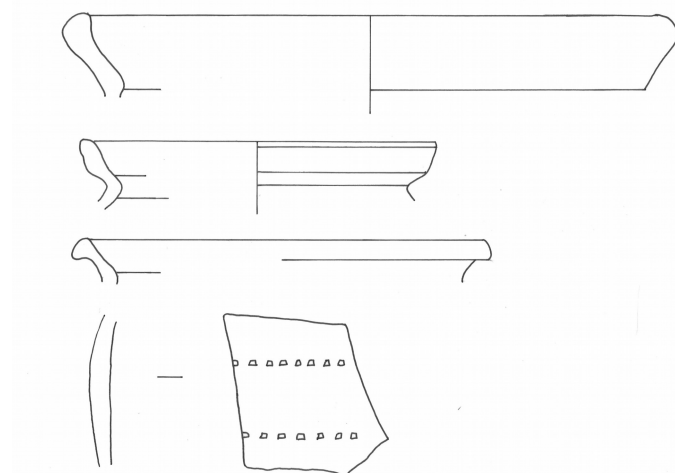

Fig. 33: Vondsten S24 laag a (1/3)

6.4 Perceelsgreppels

Tot slot zijn aan deze fase vermoedelijk nog enkele perceelsgreppels te relateren. S390 en S42 bevinden zich ter hoogte van vlak 5. S390 heeft een zwartgele gevlekte vulling en een noordwest-zuidoost oriëntatie. De greppel heeft een gemiddelde breedte van 1,05 m en een maximale bewaarde diepte van 10 cm. S42 heeft een homogene donkerbruine vulling en een gelijkaardige noordwest-zuidoost oriëntatie. Deze greppel heeft een gemiddelde breedte van 1,84 m en een maximale bewaarde diepte van 42 cm.

S397 bevindt zich ter hoogte van vlak 6, maar ligt in het verlengde van S390. S397 heeft een homogene donkere grijsblauwe vulling en opnieuw een noordwest-zuidoost oriëntatie. De greppel heeft een gemiddelde breedte van 75 cm.

Vondstmateriaal uit S390 omvat een rand- en drie wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk van een kookpot/kogelpot. Deze is te dateren van het derde kwart van de 11de tot het eerste kwart van de 13de eeuw (randtype L25A).⁴⁰ Ook werden nog vier andere wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk aangetroffen, naast een wandfragment rood aardewerk dat aan de buitenzijde geglaazuurd is. Er werden ook drie fragmenten kalksteen en vier fragmenten botmateriaal gerecupereerd (1 x tand, 2 x schouder, 1x lang been). Daarmee is S390 te dateren in de 12de tot 13de eeuw. S42 en S397 bevatten helaas geen vondstmateriaal.

Alle perceelsgreppels blijken parallel te lopen aan de Wijzemanstraat en aan de hoger vermelde houtbouwstructuur. Misschien kan een relatie verondersteld worden tussen de houtbouwstructuur en perceelsgreppels S397 en S390. Indien dit het geval is, kan verwacht worden dat de houtbouwstructuur zich naar de andere zijde uitstreckte, naar de Wijzemanstraat toe. De percelering bleek lang ongewijzigd. De oorsprong van één van de aangetroffen perceelsgreppels lijkt terug te leiden tot het einde van de volle of het begin van de late middeleeuwen.

⁴⁰ De Groote 2008, 198 en 204

Fig. 34: Situeringsplan vlak 4

7 Fase 2: muurresten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd (14de-16de eeuw)

Vanaf de tweede fase zijn ook muurresten vertegenwoordigd, maar ook agrarische sporen en ambachtelijke activiteiten maken deel uit van deze fase.

7.1 Stratigrafische opbouw

Boven de ophogingslagen uit de vorige fase bevinden zich grijsbruine tot grijsgroene gevlekte ophogingslagen (S223, 225, 227-228, 230, 232-236, 251, 253-260, 262-263, 313-316, 335-336, 341-342, 345, 347 en 349). Het verschil met de voorgaande lagen is dat deze ophogingslagen baksteenpuin bevatten. Verder zijn houtskool en verbrande leem frequenter aanwezig. Vondstmateriaal omvat witbakkend aardewerk uit het Maasland, Rijnlands roodbeschilderd aardewerk, hoogversierd aardewerk, grijs aardewerk (met de aanwezigheid van een grape), rood aardewerk, roze aardewerk en botmateriaal. Deze ophogingslagen zijn te dateren in de 14de tot 16de eeuw en bevinden zich op de overgang van de late middeleeuwen naar de nieuwe tijd.

Fig. 35: WP3 VL3 S324 (ophogingslagen 14de-16de eeuw)

7.2 Bewoningssporen

De bewoningssporen uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd (14de-16de eeuw) omvatten waterputten, mestkuilen, beschoeide kuilen en afvalkuilen. Het zijn structuren die gerelateerd worden aan woonerven. Twee bakstenen woonhuizen lijken in deze periode gesitueerd te kunnen worden (zie verder). Het is echter niet mogelijk om de verschillende structuren aan elkaar te relateren op basis van een toeschrijving aan een erf. Daarom volgt hierna een overzicht per sporencategorie.

7.2.1 Waterputten

7.2.1.1 S274

Tot deze fase behoren twee waterputten. Nabij de hoger vermelde houtbouwstructuur uit de eerste fase werd een waterput aangetroffen, S274. Deze tonwaterput bevond zich eerder centraal binnen het onderzoeksgebied. De waterput was opgebouwd uit twee tonnen boven elkaar, met een maximale diameter van 97 cm. De waterput was bewaard tot een diepte van 2,08 m. De duigen van de ton werden bijeen gehouden door wisselende bestaande uit (wilgen)tenen. De duigen waren 12 tot 20 cm breed en 2 cm dik en bestonden uit eik. Dendrochronologisch onderzoek wijst voor één van beide tonnen op een datering na 1308.⁴¹ De ton was wellicht verschillende jaren in gebruik, voor de ton gebruikt werd als beschoeiing van de waterput. Daardoor is de eigenlijke constructie van de waterput nog enige tijd later te situeren.

De bewaarde diepte van de bovenste ton was 80 cm en van de onderste 1,40 m. De vulling van de tonwaterput was opgebouwd uit een donkere grijsbruine laag (laag a), gevolgd door een donkergrijze laag (laag b). Onderaan en aan de zijkanten was de onderste ton gevuld met een donkere blauwgrijze gevlekte, kleiige (laag c), gelijkaardig aan de vulling van de insteek (S272).

⁴¹ Van Daalen 2014, 3, 5

Fig. 37: S272-274

Fig. 36: S272-274

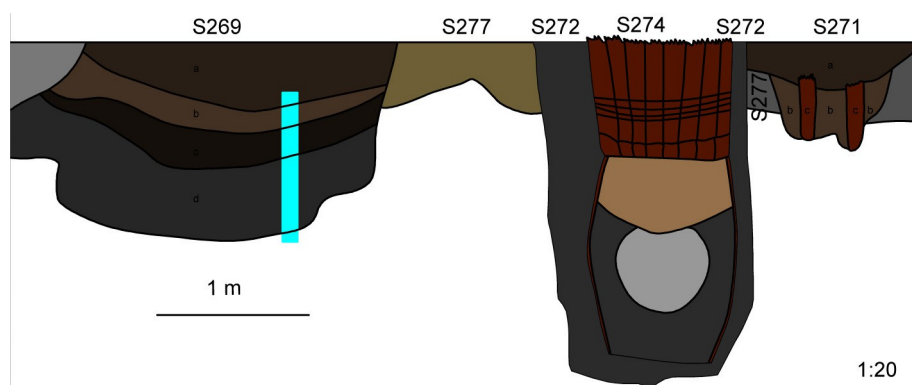

Fig. 38: Doorsnede van S274

Uit de waterput werd heel wat vondstmateriaal gerecupereerd. Dit wordt besproken van boven naar beneden. Ter hoogte van vlak 4 werd een randfragment van een kom in rood aardewerk aangetroffen, dat aan de binnenzijde geglaazuurd is, evenals een fragment van een rib.

Vanaf vlak 5 werd een onderscheid in lagen gemaakt. Laag a bevatte een bodem- en 12 wandfragmenten van een kom in gedraaid grijs aardewerk (randtype L117A), te dateren in de 15de tot de 16de eeuw.⁴² Van een tweede kom met standvinnen in gedraaid grijs aardewerk werden een rand-, een bodem- en drie wandfragmenten aangetroffen. De vorm is te dateren in de 13de en 14de eeuw (randtype L107).⁴³ Daarnaast werd een wandfragment witbakkend aardewerk uit het Maasland met gele loodglazuur aan de buitenzijde (zogenaamde Andenne) aangetroffen.

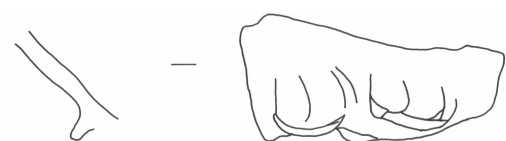

Fig. 40: Vondst uit S274 laag a: bodemfragment met standvin (1/3)

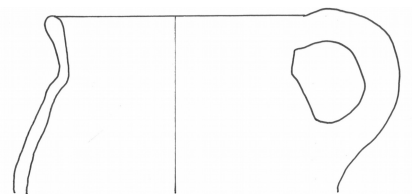

Fig. 39: Vondst uit S274 laag a: kookkan (1/3)

⁴² De Groote 2008, 225 en 228-230

⁴³ De Groote 2008, 224 en 227

Rood aardewerk bestaat uit zes rand-, vijf bodem- en 19 wandfragmenten van een kookkan, die aan de buitenzijde geglaazuurd is. Steengoed omvat een bodemfragment van een kruik met geknepen standring in Langerwehe steengoed en een wandfragment Raeren steengoed. Bouwmateriaal omvatte twee rand- en drie wandfragmenten van twee oxiderend gebakken tegels. Daarnaast werden twee wandfragment oxiderend gebakken baksteen aangetroffen. Verder bevatte de laag ook een fragment mortel, een fragment kalksteen, vier fragmenten hout, 16 fragmenten bot (5x wervel, 2x kaak, 5x rib, 3x lang been, 1x schedel) en twee brokjes turf.

Laag b bevat twee rand-, een bodem- en 18 wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk van een kom met randtype L109A, te dateren in de 13de en 14de eeuw.⁴⁴ Rood aardewerk bestaat uit een rand-, een bodem- en twee wandfragmenten van een grape en vier rand-, een wand- en een oorfragment van een kom die aan de binnenzijde geglaazuurd is. Ook deze kom heeft een randtype L109A en is te dateren in de 13de en 14de eeuw.⁴⁵ Verder werden een wandfragment Raeren steengoed en een rand- en drie wandfragmenten van een oxiderend gebakken tegel gerecupereerd. Botmateriaal omvat 31 fragmenten (4x wervel, 4x schouder, 2x heup, 8x rib, 3x kootje, 10x lang been) en er werden nog twee fragmenten hout ingezameld uit de laag.

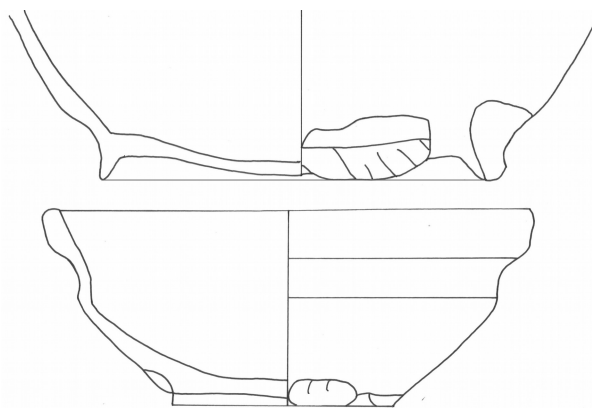

Fig. 41: Vondsten S274 laag b: kommen (1/3)

Tot slot omvatten de vondsten uit laag c een bodemfragment met standvinnen en negen wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, drie rand- en vijf wandfragmenten rood aardewerk, aan de buitenzijde geglaazuurd. De fragmenten zijn afkomstig van een grape (randtype L120D), te dateren vanaf de late 14de eeuw, maar vooral in de 15de tot vroege 16de eeuw.⁴⁶ De vermelde fragmenten van grape in de bovenliggende lagen lijken allemaal afkomstig van hetzelfde recipiënt. Dit wil vermoedelijk zeggen dat de verschillende lagen van de vulling op relatief korte tijd tot stand gekomen zijn. Bouwmateriaal omvat een wandfragment van een oxiderend gebakken dakpan en drie wandfragmenten van een oxiderend gebakken tegel. Eén van deze fragmenten is aan de bovenzijde geglaazuurd. Ook een fragment mortel en vijf fragmenten botmateriaal (1x rib, 3x lang been, 1x wervel?) werden gerecupereerd.

Het vondstmateriaal wijst voor de vulling van S274 op een datering van de late 14de tot 16de eeuw.

Ten behoeve van palynologisch onderzoek werd een pollenmonster uit spoor 274, laag b, aangeleverd voor waardering.⁴⁷ Het monster is gewaardeerd, waarbij in het bijzonder is gelet op de criteria kwantiteit en kwaliteit als gevolg van conservering, de diversiteit aan taxa en de aanwezigheid van natuurlijke en economische planten. Het monster bevat een lage concentratie pollen dat matig geconserveerd is. Analyse van het monster kan geen volledige vegetatiereconstructie opleveren. Afhankelijk van de onderzoeksvraag kan het wel nog interessante informatie opleveren over bijvoorbeeld de waterkwaliteit of antropogene invloeden op het landschap. Zo zijn er sporen van o.a. algen aangetroffen. Aangezien de vraagstelling

⁴⁴ De Groote 2008, 224 en 227

⁴⁵ De Groote 2008, 224 en 227

⁴⁶ De Groote 2008, 157-159. Er wordt opgemerkt dat het grootste deel van de vormen met dit randtype voorkomen in grijs aardewerk.

⁴⁷ Waardering uitgevoerd door EARTH Integrated Archaeology

echter gericht was op een vegetatiereconstructie, werd het niet zinvol geacht over te gaan tot een pollenanalyse.

Macroresten uit S274, laag a, omvatten veel zaden van appel/peer en mispel. Een aantal van de appel/peer zaden bevat nog vruchtvlees. Macroresten uit S274, laag b, omvatten resten van Vitis (druif), Malus/pyrus (appel/peer) en enkele resten van doppen van Corylus (hazelaar). Beide monsters zouden nader uitgewerkt kunnen worden.⁴⁸ Uit de waardering blijkt echter reeds dat het om voedselresten van fruit en noten gaat.

Rond S274 werd de insteek van de waterput, S272, geregistreerd. Deze heeft een donkere blauwgrijze gevlekte, kleiige vulling. Vondsten omvatten een wandfragment gedraaid grijs aardewerk, een wandfragment ongeglazuurd rood aardewerk, een wandfragment rood aardewerk dat aan de buitenzijde voorzien is van spaarzame glazuur, een randfragment van een bord in rood aardewerk dat aan de binnenzijde geglazuurd is en te dateren vanaf de 14de eeuw,⁴⁹ en vier fragmenten oxiderend gebakken aardewerk van een tegel. Verder zijn ook nog twee fragmenten bot (2x rib), twee slakken en een fragment kalksteen te vermelden.

Uit het overzicht van beschikbare dateringselementen kan besloten worden dat de finale vulling van de waterput wellicht tot stand kwam in de 15de tot vroege 16de eeuw. De aanleg van de waterput is ten vroegste in de 14de eeuw te plaatsen.

7.2.1.2 M317

Een tweede waterput, M317, werd reeds aangetroffen ter hoogte van vlak 3 en bevindt zich eveneens eerder centraal op het terrein. Het is een bakstenen waterput met een diameter van 1,72 m buitenwerks. De waterput was opgetrokken uit rode bakstenen van ?x12x6 cm, geplaatst in een wild verband en gemetst met een zachte beige zavelmortel. Op het terrein kon geen doorsnede van de waterput gemaakt worden, omdat deze zich onder het talud bevond, die zonder verwittiging door de aannemer weggegraven is.

Uit de vulling van de waterput werden diverse vondsten ingezameld. Helemaal bovenaan, ter hoogte van vlak 3, werd een randfragment van een bord in industrieel wit aardewerk aangetroffen, te dateren in de nieuwste tijd. Dit aardewerk is echter afkomstig uit een hoger gelegen puinlaag, S220.

De vondsten ter hoogte van vlak 4 en 5 werden zonder onderscheid verzameld, omdat geen onderscheid gemaakt kon worden in de vulling. De vondsten omvatten drie wandfragmenten industrieel wit aardewerk, die vermoedelijk nog afkomstig zijn van de hoger gelegen puinlaag, S220. Verder omvat het twee rand-, twee bodem- en vier wandfragmenten van een bord in wit aardewerk, te dateren vanaf de 14de eeuw. Steengoed omvat een wandfragment Raeren steengoed.

Fig. 42: M317 S276 (vlak 4)

⁴⁸ Waardering uitgevoerd door MUG ingenieursbureau

⁴⁹ De Groote 2008, 150

Verder werd een grote hoeveelheid rood aardewerk aangetroffen. Twee geglazuurde wandfragmenten zijn afkomstig van een vergiet. Een rand-, zes bodem- en een wandfragment zijn afkomstig van een kom, die aan de binnenzijde geglazuurd is. Vier randfragmenten zijn afkomstig van vier verschillende borden in geglazuurd aardewerk. Twee rand- en een hol steelfragment zijn afkomstig van een pan. Twee andere steelfragmenten, waarvan één hol, zijn afkomstig van twee andere pannen. Drie geglazuurde randfragmenten zijn afkomstig van twee verschillende teilen. Drie geglazuurde randfragmenten zijn afkomstig van twee pispotten. Een randfragment dat aan de binnenzijde geglazuurd is, is afkomstig van een deksel. Een bodemfragment dat aan de binnenzijde geglazuurd is, is te interpreteren als een fragment van een kaarsenhouders. Drie rand- en een wandfragment van een steelkom zijn geglazuurd. Tien randfragmenten zijn afkomstig van vier verschillende grapes. Verder werden nog acht bodemfragmenten aangetroffen, waarvan vijf een standring vertonen en drie voorzien zijn van pootjes, een wandfragment, 16 wandfragmenten die aan de binnenzijde geglazuurd zijn en 70 wand- en twee oorfragmenten die volledig geglazuurd zijn.

De vondsten wijzen op een datering in de 15de of 16de eeuw. Leervondsten wijzen echter op een datering in de 14de eeuw en worden verder besproken, in relatie tot de vastgestelde resten van ambachtelijke activiteiten. Bouwmateriaal omvat twee fragmenten oxiderend gebakken baksteen en een fragment van een oxiderend gebakken tegel. In totaal werden ook 29 fragmenten botmateriaal (1x kaak, 2x tand, 8x rib, 6 x lang been (1 van kip), 2x wervel (1 van vis), 1 x kootje, 4x gewricht, 1x schouder, 4x onbepaald) gerecupereerd. Tot slot werden nog 7 fragmenten mortel, zes fragmenten kalksteen, een fragment leisteen, twee slakken, zes schelpen en twee zaden ingezameld.

Er was geen onderscheid in lagen te zien wat de vulling betreft. Op basis daarvan werd gedacht dat de vulling in één keer tot stand gekomen is. Het verschil in datering tussen het aardewerk, dat geplaatst wordt in de 15de of 16de eeuw, ten opzichte van de leervondsten, die te dateren zijn in de 14de eeuw, lijkt dit echter tegen te spreken.

De insteek van waterput M317 (S276) bestond uit een bruinigrijze gevlekte vulling en bevatte veel brokjes baksteen en mortel. De insteek bevatte verder geen vondstmateriaal dat een aanwijzing kan geven voor de datering van de aanleg van de waterput.

7.2.2 Mestkuilen

Op het terrein bevonden zich verder ook enkele beer- of mestkuilen, verspreid over het noordelijke deel van het terrein.

7.2.2.1 S377/362

S377/362 heeft een rechthoekige vorm met afgeronde hoeken in het vlak. De afmetingen bedragen 2,84 bij minimaal 2,33 m, met een maximale bewaarde diepte van 92 cm. De bovenste, doorgezakte laag is S377 genoemd en is grijsblauw gevlekt en kleiig van textuur. De daaronder liggende laag, S362, is grijszwart gelaagd en bevat spikkels baksteen en mortel. Op basis van de aanwezigheid van beer baksteen en mortel in de bovenste laag, werd een onderscheid gemaakt in een bovenste laag (laag a) en een onderliggende laag (laag b).

Fig. 44: S362-377

Fig. 43: S362-377

Vondsten uit S377 omvatten twee wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, een fragment van een reducerend gebakken tegel, drie rand- en een wandfragment van twee oxiderend gebakken tegels en een fragment van een oxiderend gebakken, geglazuurde tegel. Verder bevatte het nog een ijzeren plaatje en zeven fragmenten botmateriaal (3 x lang been (waarvan minstens 1x rund), 3 x rib, 1 x kootje). Het vondstmateriaal laat slechts een algemene datering toe in de late middeleeuwen tot 16de eeuw.

Fig. 45: Ijzeren plaatje uit S377a

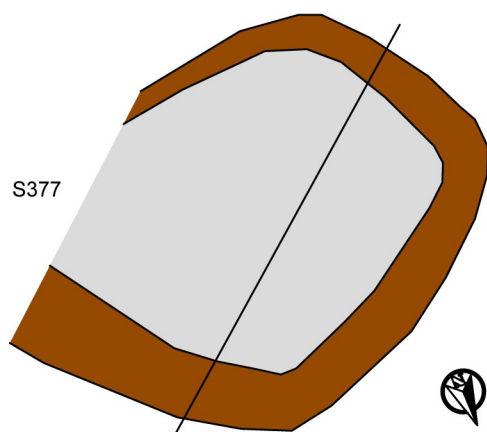
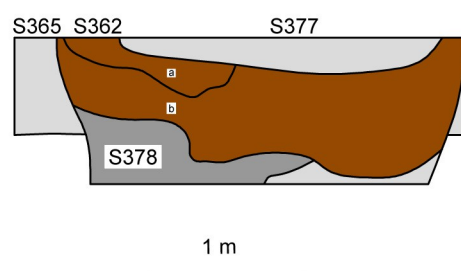

Fig. 46: Grondplan en doorsnede van S377/362

1 m

1:20

Vondsten uit S362 laag a bestaan uit een wandfragment gedraaid grijs aardewerk, een wandfragment rood aardewerk dat aan de buitenzijde geglazuurd is, drie fragmenten van een oxiderend gebakken tegel en twee fragmenten van een reducerend gebakken tegel. Ook vier fragmenten botmateriaal (2x kaak, 2x lang been) werden ingezameld.

Laag b bevat twee rand- en een wandfragment van een kogelpot in gedraaid grijs aardewerk, te dateren van het begin van de 12de eeuw tot de eerste helft van de 13de eeuw (randtype L29A),⁵⁰ twee wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, twee rand-, een bodem- en twee wandfragmenten van een rood geglaazuurd bord met slibversiering, te dateren vanaf de 14de eeuw. Verder bevatte het een randfragmentje van een berkemeier in woudglas, te dateren van het midden van de 16de tot het midden van de 17de eeuw.⁵¹ Dit is enigszins later dan de andere vondsten lijken aan te geven. Bijzonder is ook nog de vondst van twee houten napjes in laag b. Ze zijn vervaardigd uit els.⁵²

Bouwmateriaal omvat drie fragmenten oxiderend gebakken baksteen, vijf randfragmenten oxiderend gebakken dakpan, vier rand- en tien wandfragmenten oxiderend gebakken tegel, drie fragmenten oxiderend gebakken en geglaazuurde tegel en een fragment reducerend gebakken tegel. Verder werd ook nog een hazelnoot gerecupereerd, naast zes fragmenten botmateriaal (1x kaak, 1x tand, 2x lang been, 2x gewricht). Het vondstmateriaal lijkt het spoor te dateren in de 14de tot 16de eeuw.

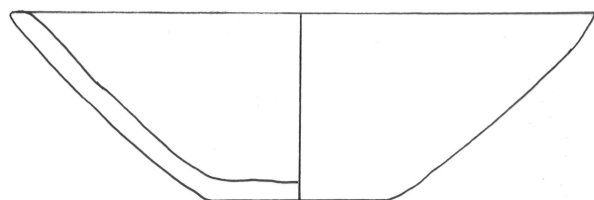

Fig. 47: Houten napje S362 laag b (1/3)

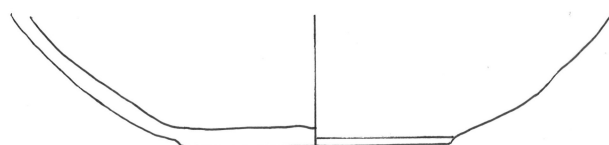

Fig. 48: Houten napje S362 laag b (1/3)

Macrorestenonderzoek wijst op resten van appel/peer, druif en Prunus (kers). De soortensamenstelling van dit monster is zo eenzijdig dat nadere uitwerking weinig toevoegt.⁵³

7.2.2.2 S267

S267, een tweede mestkuil, is een onregelmatig kuil met afmetingen van 2,90 bij 1,77 m. Het heeft een organische, homogene zwarte vulling en bevat brokjes houtskool, mortelspikkels en mosselschelpen. Helaas bevatte het spoor geen vondstmateriaal.

7.2.3 Beschoeide kuilen

Uit deze fase dateren ook een aantal beschoeide kuilen. Hun functie is onduidelijk, maar de vaak sterk organische vulling wijst mogelijk op een interpretatie als mest- of beerkuil. Na opgave van de beschoeide kuilen konden ze volgestort worden met afval.

7.2.3.1 S271

S271 is een ovale kuil van 1,65 bij 1,36 m. Het spoor heeft een donkere zwartgrijze gevlekte vulling die een kleiige textuur heeft en sterk humeus is. De kuil bevindt zich net naast S272/274, dat te dateren was vanaf de 14de eeuw, en wordt er door oversneden. S271 is dus ouder.

⁵⁰ De Groote 2008, 205 en 219

⁵¹ Henkes 1994, 189

⁵² Van Daalen 2014, 3

⁵³ Waardering uitgevoerd door MUG ingenieursbureau

Fig. 49: Doorsnede van S271

Vondstmateriaal omvat voornamelijk grijs aardewerk. Een eerste is een pan, waarvan een rand- en vier wandfragmenten gerecupereerd werden. De pan is te dateren in de 14de eeuw (randtype L83C).⁵⁴ Een rand- en een bodemfragment zijn afkomstig van een kogelpot, te dateren van het laatste kwart van de 10de tot de 13de eeuw (randtype L14A).⁵⁵ Een randfragment van een andere kogelpot is te dateren van het tweede kwart van de 12de tot het begin van de 13de eeuw (randtype L38).⁵⁶ Een rand- en tien wandfragmenten zijn afkomstig van een kogelpot, te dateren van het tweede kwart van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L27B).⁵⁷ Verder werden nog tien wandfragmenten vastgesteld. Ook vier wandfragmenten rood aardewerk, dat aan de buitenzijde geglaazuurd is, werden aangetroffen. Een randfragment Langerwehe steengoed is afkomstig van een kan of kruik en is te dateren in de late middeleeuwen. Bouwmateriaal bestaat uit een wandfragment van een oxiderend gebakken tegel. Botmateriaal omvat 22 fragmenten (8 x rib, 1 x kootje, 2 x heup, 1 x wervel, 6 x lang been, 1 x kogelgewricht, 1 x schouderblad, 2 x onbepaald). Het vondstmateriaal dateert het spoor in de 13de tot 14de eeuw.

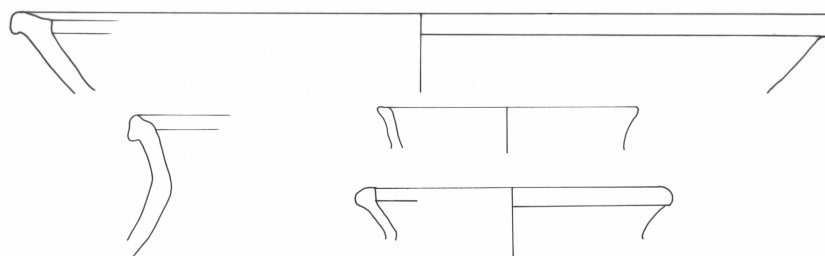

Fig. 50: Vondsten uit S271 (1/3)

⁵⁴ De Groote 2008, 150

⁵⁵ De Groote 2008, 198 en 204

⁵⁶ De Groote 2008, 199 en 204

⁵⁷ De Groote 2008, 198 en 204

In het bulkstaal van laag b van S271 (MB015) werden tien visresten gevonden in de 4+2 mm fracties en nog 3 resten in de 1 mm fractie (voor een derde uitgeraapt). Van deze resten zijn er negen botjes van haring van 20 à 25 cm SL. Verder werd nog een prefrontale van een pladijs gevonden van 20-30 cm SL. Spiering is aanwezig met twee elementen van 10-15 cm SL. Slechts één wervel van een dier van 30-40 cm SL bevestigt de aanwezigheid van paling. De aanwezigheid van een enkele karperachtige werd aangetoond door een schubfragment in de 2 mm zeeffractie.⁵⁸

Het bulkstaal van laag a van S271, telt 29 visresten in de 4+2 mm fracties en nog 12 resten in de 1 mm fractie (voor een derde uitgeraapt). Twaalf resten zijn determineerbaar als haring van 20-25 cm SL en verder zijn er nog twee kleine wervels van haringachtigen die moeten afkomstig zijn van sprout of haring van 5-10 cm SL. Van kabeljauw (50-60 cm SL) en schelvis (40-50 cm SL) werd telkens één botrest teruggevonden, na wijting zijn er twee resten van vissen van 20-30 cm SL. De 4 resten van niet determineerbare kabeljauwachtigen zijn wellicht van deze zelfde individuen afkomstig met drie resten tussen 20-40 cm SL en één bot met een gereconstrueerde lengte van zowat 50-60 cm SL. Twee resten zijn afkomstig van platvis van 20-30 cm SL, maar er kon niet uitgemaakt worden of het om pladijs, bot of schar gaat. Van spiering werden in de 1 mm fractie 4 botjes gevonden, eentje van een kleinere vis van 5-10 cm SL en de drie andere van individuen die 10-15 cm SL maten. Twaalf wervels zijn van paling waarvan elf afkomstig van een vis van 30-40 cm SL en de andere van een paling van 50-60 cm SL. Twee schubben en een caudale wervel (grootte 10-20 cm SL) en tenslotte behoren tot de familie van de karperachtigen (Cyprinidae).⁵⁹

Onder S271, langs de rand van het hoger liggende spoor, werden ter hoogte van vlak 5 verschillende verticaal ingeheide paaltjes geregistreerd (S281-291). Op basis hiervan kan S271 vermoedelijk geïnterpreteerd worden als een beschoeide kuil.

7.2.3.2 S370

S370 is een ovale kuil van 1,00 m bij minimaal 64 cm. De vulling was bruingrijs gevlekt en was kleiig van textuur. De beschoeiing bestond uit de resten van een houten ton, bijeen gehouden met tenen. De duigen waren gemaakt van eik, de hoepel was gemaakt van berk. Het gebruik van berkenhout voor een hoepel is minder gebruikelijk, maar er is geen reden aan te nemen dat berk hiervoor ongeschikt is.⁶⁰ Dendrochronologisch onderzoek van de duigen wijst op een datering rond 1244.⁶¹

Fig. 51: Doorsnede van S370

Fig. 52: S370

58 Van Neer/Wouters 2015, 3

59 Van Neer/Wouters 2015, 3

60 Van Daalen 2014, 3, 5

61 Van Daalen 2014, 5

De datering van de kuil is echter waarschijnlijk later te situeren. Vaak waren tonnen ettelijke jaren in gebruik, voor ze een secundaire functie kregen als beschoeiing van een kuil of waterput. Doorgaans hebben we het raden naar de gebruiksduur van een ton. Aan de Peperstraat in Gent werd er echter wel in geslaagd om inzicht te krijgen in de gebruiksduur van een ton, voor deze gebruikt werd als beschoeiing van een kuil. De tonput had namelijk een kruisvormige houten fundering, die dendrochronologisch gedateerd kan worden in het voorjaar van 1551. De ton zelf bleek niet voor 1511 gemaakt te kunnen zijn. Rekening houdend met een minimale droogtijd van één jaar kon de ton dus maximaal 39 jaar dienst gedaan hebben, voor ze als tonput gebruikt werd.⁶²

Fig. 53: Grondplan en doorsnede S370

De ton was geplaatst boven op blauwe natuurstenen (Fig. 51 en Fig. 53). De stenen werden niet gerecupereerd of gedetermineerd. Mogelijk is dit spoor een beschoeide afvalkuil.

Vondstmateriaal omvat behoorlijk wat gedraaid grijs aardewerk. Een bodemfragment met standvinnen en 100 wandfragmenten zijn afkomstig van vermoedelijk een aantal verschillende kookpotten. Drie randfragmenten zijn afkomstig van twee kogelpotten, te dateren vanaf de eerste helft van de 13de eeuw (randtype L40B).⁶³ Twee randfragmenten zijn afkomstig van een andere kookpot, die vermoedelijk te dateren is van de 9de tot het begin van de 13de eeuw (randtype L4?).⁶⁴ Drie randfragmenten behoren toe aan een kom, die te dateren is vanaf het begin van de 13de eeuw (randtype L110A).⁶⁵

Rood aardewerk beslaat vijf rand- en vijf bodem-fragmenten van een grape die aan de buitenzijde geglaazuurd is. Deze is te dateren in de 14de tot de vroege 16de eeuw (randtype L123A).⁶⁶ Verder omvat het een wandfragment, een wandfragment dat aan de binnenzijde geglaazuurd is en twee oorfragmenten die aan de buitenzijde geglaazuurd zijn. Ook werd een wandfragment witbakkend aardewerk vastgesteld, met gele glazuur aan de buitenzijde.

Bouwmateriaal bestaat uit vijf rand-, een bodem-, een wandfragment en een nagenoeg volledig exemplaar van een oxiderend gebakken tegel, een wandfragment van een oxiderend gebakken dakpan en twee randfragmenten van een oxiderend gebakken baksteen. Botmateriaal omvat vier fragmenten (2 x lang been, 1 x rib, 1 x wervel). Tot slot bevatte de vulling nog negen fragmenten kalksteen, een fragment mortel en tien slakken. Het vondstmateriaal wijst op een datering in de 13de tot 14de eeuw.

⁶² Haneca 2009, 64

⁶³ De Groote 2008, 199 en 205

⁶⁴ De Groote 2008, 199 en 203

⁶⁵ De Groote 2008, 224 en 227

⁶⁶ De Groote 2008, 158-159

7.2.4 Onbeschoeide afvalkuilen

Ook een groot aantal afvalkuilen werd vastgesteld. Ze werden benoemd als afvalkuil, door de aanwezigheid van behoorlijk wat vondstmateriaal. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen voor de primaire functie van de kuilen, anders dan het opruimen van het achtererf door alle afval te verzamelen in een kuil, maar het is uiteraard goed mogelijk dat de kuilen in eerste instantie gegraven werden met een ander doel.

7.2.4.1 S364

S364 is een rechthoekige kuil met een rechthoekige uitsprong die boven S381 ligt (zie hoger). De kuil meet minimaal 1,98 bij 1,44 m en was slechts over een diepte van 26 cm bewaard. De vulling is bruinzwart gevlekt en sterk kleiig.

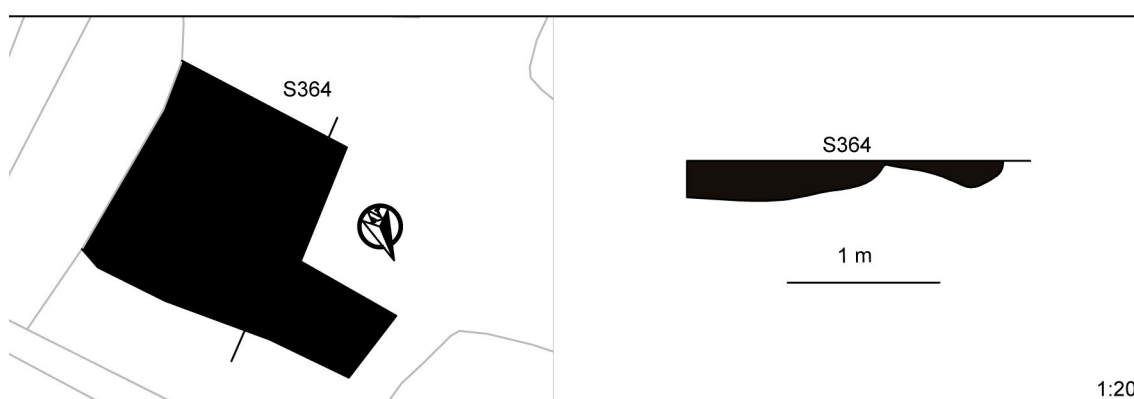

Fig. 54: Grondplan en doorsnede S364

Vondstmateriaal bestaat uit een randfragment en drie wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk van een kogelpot, te dateren van het tweede kwart van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L40D).⁶⁷ In rood aardewerk werden twee geglazuurde wandfragmenten gevonden. Ook een rand- en een wandfragment van een oxiderend gebakken tegel werd gerecupereerd. Verder omvat het nog een fragment bot (1x lang been), drie fragmenten mortel en twee fragmenten kalksteen. Het vondstmateriaal dateert het spoor in de tweede helft van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw.

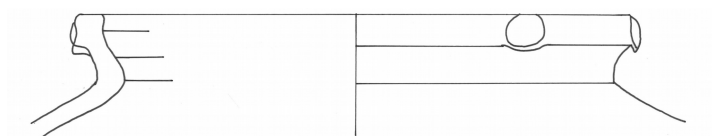

Fig. 55: Vondsten uit S364 (1/3)

7.2.4.2 S269

S269 is een grote rechthoekige kuil met afgeronde hoeken. De kuil meet 2,72 x 2,33 m en heeft een maximale bewaarde diepte van 1,31 m. Het spoor heeft bovenaan een donkere zwartgrijze gevlekte vulling, met wat houtskool. Deze wordt gevolgd door een homogene donkerbruine

⁶⁷ De Groote 2008, 199 en 205

vulling en een homogene donkerzwarte vulling, die sterk humeus is. Daaronder is opnieuw een gelijkaardige vulling als de bovenste, donkere zwartgrijze gevlekte vulling te zien. De kuil vertoont in doorsnede een getrappt profiel.

Onderzoek van macroresten toont in de 0,5 mm fractie fragmenten van zaden van *Polygonum persicaria* of duizendknoop. In totaal gaat het vermoedelijk om 3 of 4 zaden. Melganzevoet is een akkeronkruid dat ook goed op overhoekjes kan voorkomen. Dit monster bevat zo weinig macroresten dat het niet geschikt is voor verdere uitwerking.⁶⁸

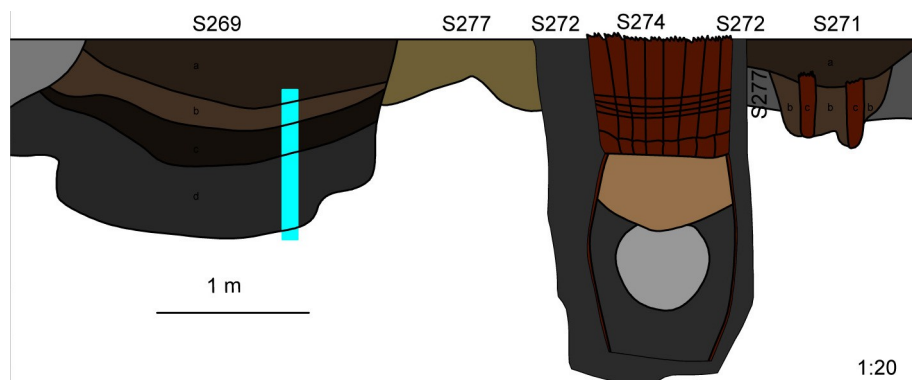

Fig. 56: Doorsnede van S269

Vondstmateriaal uit laag a bestaat uit twee rand- en acht wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk van een kookpot, te dateren van het laatste kwart van de 10de tot het eerste kwart van de 13de eeuw (randtype L17).⁶⁹ Verder werden nog een bodem- en een oorfragment rood aardewerk aangetroffen, die aan de buitenzijde geglazuurd zijn, evenals twee wandfragmenten witbakkend aardewerk uit het Maasland, aan de buitenzijde voorzien van gele glazuur en een wandfragment hoogversierd aardewerk van een kan of kruik. Er werden 16 fragmenten botmateriaal (lang been, heup, 1 x rib, 1 x lang been (rond), 5 x rib, 3 x lang been, 1 x schouderblad, 3 x vis) ingezameld, evenals vier fragmenten kalksteen. Verder bevatte de laag nog zeven fragmenten leer, die verder besproken worden, bij de ambachtelijke activiteiten. Ze wijzen op een datering in de 13de tot 14de eeuw.

Laag b bevat een wandfragment gedraaid grijs aardewerk en een botfragment (kaak), maar ook een wandfragment witbakkend aardewerk. Laag b bevat nog vier wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk en een wandfragment Rijnlants roodbeschilderd aardewerk. Het vondstmateriaal wijst op een datering in de 13de tot 14de eeuw.

7.2.4.3 S366

S366 is een kuil met een min of meer ovale vorm. De kuil meet 1,80 bij minimaal 1,45 m en heeft een

Fig. 57: Doorsnede van S366

⁶⁸ Waardering uitgevoerd door MUG ingenieursbureau

⁶⁹ De Groote 2008, 198 en 204

diepte van 93 cm. Het spoor oversnijdt de kuilen S379 en S378. De vulling van de kuil is bovenaan bruinzwart gevlekt, kleiig van textuur en vrij humeus (laag a). Daaronder bevindt zich een homogene bruine vulling (laag b). Onderaan is een donkergrijze gelaagde vulling aanwezig (laag c).

Tijdens het couperen werd in eerste instantie geen onderscheid waargenomen in lagen. De vondsten kunnen zowel afkomstig zijn uit laag a, laag b als laag c. Het bestaat uit vier rand- en 23 wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk van een kookpot, dat enigszins te beschouwen is als een misbaksel. Het dateert van het begin van de 11de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L19).⁷⁰ Verder omvat het vijf fragmenten botmateriaal (2 x hoornpit (3 fragmenten), 1 x rib, 1 x onbepaalde) en een slak.

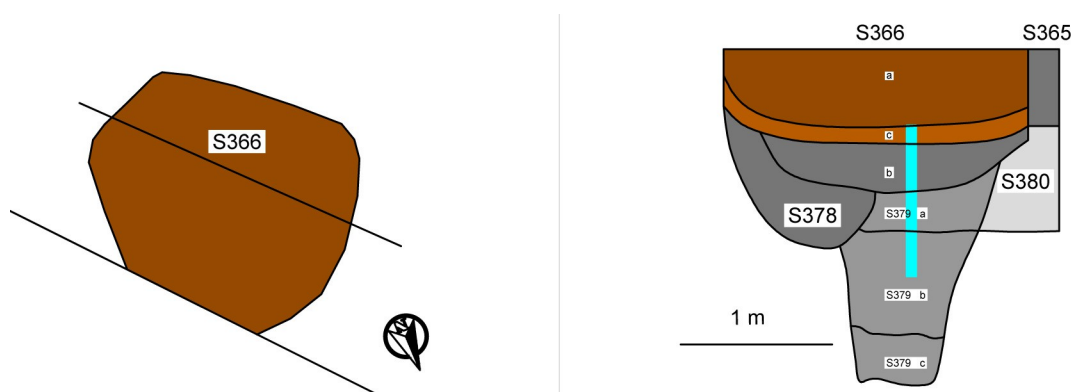

Fig. 58: Grondplan en doorsnede S366

Vondstmateriaal uit laag a omvat een rand- en twee wandfragmenten van een kookpot in gedraaid grijs aardewerk. Deze is te dateren van het laatste kwart van de 10de tot het eerste kwart van de 13de eeuw (randtype L14).⁷¹ Ook 20 wand- en een oorfragment van een vuurklok in grijs aardewerk werden aangetroffen. Verder werden een wandfragment rood aardewerk en een wandfragment rood aardewerk dat aan de buitenzijde geglaazuurd werd, gerecupereerd, naast elf fragmenten botmateriaal (3x kaak, 1x wervel, 3x lang been, 3x rib, 1x tand). Leervondsten (zie verder) dateren uit de 13de tot 15de eeuw.

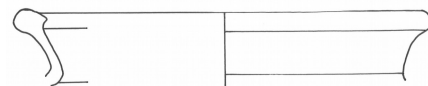

Fig. 59: Vondst uit S366 laag a (1/3)

Vondstmateriaal uit laag b bestaat uit vier wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, een wandfragment rood aardewerk dat aan de buitenzijde spaarzaam geglaazuurd is en vier fragmenten botmateriaal (wervel, lang been, 2x rib).

Monsters MB046 en MB047, respectievelijk laag b en c van de kuil S366 zijn relatief rijk aan visbot, maar verschillen wel zeer duidelijk van soortenspectrum. Monster MB047 telt 41 visresten in de 4+2 mm fracties en slechts drie resten in de 1 mm fractie die voor 50 % was uitgeraapt. In de 4+2 mm fracties vinden we enkel resten van zeevis terug. Haring is zwak vertegenwoordigd met zes resten van vissen die 20-25 cm SL maten. De aanwezigheid van wijting is aangetoond door een wervel van een individu van 20-30 cm SL. Verder zijn ook acht resten van schelvis teruggevonden, allemaal van dieren tussen de 40 en 50 cm SL. Wellicht zijn vier van de vijf niet determineerbare Gadidea-resten ook van schelvis en dit op basis van grootte. Het vijfde botje, een processus van een precaudale wervel, kon niet op grootte gebracht worden. Platvissen zijn vrij

⁷⁰ De Groote 2008, 198

⁷¹ De Groote 2008, 198 en 204

goed vertegenwoordigd met drie botjes van pladijs (30-40 cm SL) en één van een bot van 30-40 cm SL. De overige 17 platvisresten zijn afkomstig van vis van 20-30 cm SL (14 resten) en 30-40 cm SL (3 resten). In de 1 mm fractie werd een spieringwervel aangetroffen van een vis van 5 à 10 cm SL evenals twee kleine elementen van Cyprinidae (5 à 10 cm SL).⁷²

Bulkmonster MB046 (S366 laag b) telt 116 resten in de 4+2 mm fracties en 49 botjes in de 1 mm fractie (voor de helft uitgeraapt). Van haring werden 19 resten teruggevonden waarvan 16 resten van vissen met de klassieke afmetingen (20-25 cm SL) en nog vijf van haring die iets kleiner was (18 à 20 cm SL). Bij de kabeljauwachtigen zijn de drie belangrijke soorten gedetermineerd. Volgende botjes konden op soort gebracht worden: een caudale wervel van kabeljauw van 35 à 45 cm SL; negen resten van schelvis van 40-45 cm SL en twee resten van wijting van 20-30 cm SL. De overige 8 resten zijn van niet determineerbare kabeljauwachtigen van eerder kleine afmetingen (tussen 20 en 50 cm SL). Van pladijs werden 5 resten gevonden die allen tot de grootteklasse 30-40 cm SL behoren. Verder zijn 15 niet tot op soort gedetermineerde platvisresten afkomstig van dieren tussen de 20-30 cm SL (10 botjes) en 30-40 cm SL (5 botjes). Paling is sterk vertegenwoordigd met 53 resten in de 4+2 mm fracties en nog 4 in de 1 mm fractie. Daarvan behoren 24 botjes tot grootteklasse 20-30 cm SL, 32 tot klasse 30-40 cm en 1 tot klasse 40-50 cm. Het grote verschil met monster MB047, en alle andere monsters, zit in de frequente aanwezigheid van kleine vis. Het gaat om spieringen tussen 5 en 10 cm SL (4 botjes) en van de grootteklasse 10-15 cm SL (8 botjes).⁷³

Deze context liet toe vier soorten karperachtigen te determineren en het valt op dat het altijd gaat om kleine exemplaren. Van alver werd een dentale gevonden van 8 à 10 cm SL naast drie linker kiewplaten van 5 tot 7 cm SL. In totaal zijn er van deze kleine soort dus vier individuen aangetroffen. De overige drie soorten worden veel groter, maar zijn alleen door jonge individuen vertegenwoordigd. Van winde zijn twee linker kiewplaten gevonden van 5 à 10 cm SL. blankvoorn werd eveneens herkend aan de pharyngeale platen: een rechtse van 5-7 cm SL en een linkse van 4-5 cm SL. rietvoorn ten slotte is vertegenwoordigd door een rechtse pharyngeale plaat van 5-7 cm SL. De 27 resten van karperachtigen die geen verdere determinatie toelaten behoren op twee botjes na alle tot grootteklasse onder 10 cm SL, twee zijn van iets grotere vis van 10-15 cm SL. Van snoek tenslotte werd een maxilla gedetermineerd van een vis met een geschatte grootte van 20-30 cm SL.⁷⁴

Macrorestenonderzoek toont veel pitten van Prunus (pruim), kers en mispel, evenals zaden van Rubus (braam/framboos), Sambucus (vlier) en Apiaceae (schermbloemige) en doppen van hazelaar. In de 0,5 mm fractie zijn ook nog resten van Chenopodium album (melganzevoet) aanwezig. Dit is een akkeronkruid dat ook goed op braakliggend terrein kan voorkomen. Dit monster is rijk aan macroresten en zou nader uitgewerkt kunnen worden.⁷⁵ Helaas is er geen budget voor verder onderzoek van dit monster.

Fig. 60: S3014

7.2.4.4 S3014-5

S3014 en S3015 zijn twee kuilen die vlak bij elkaar gelegen zijn. S3015 wordt meer bepaald doorsneden door S3014. S3015 is in het vlak niervormig en heeft een homogene grijsbruine

⁷² Van Neer/Wouters 2015, 3

⁷³ Van Neer/Wouters 2015, 3, 5

⁷⁴ Van Neer/Wouters 2015, 5

⁷⁵ Waardering uitgevoerd door MUG ingenieursbureau

vulling. Het spoor meet 1,88 bij 1,19 m en is 26 cm diep. Vondstmateriaal omvat uitsluitend 18 fragmenten botmateriaal (2 x tand, 16 x heup) en leersnippen (zie verder).

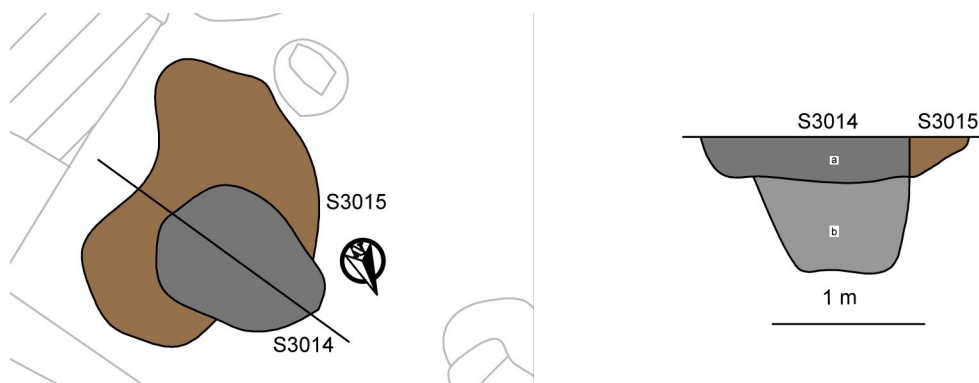

Fig. 61: Grondplan en doorsnede van S3014 en S3015

1:20

S3014 is eerder ovaal van vorm en heeft bovenaan een donkergrijze gevlekte vulling (laag a), met daaronder een gelijkaardige, maar iets lichtere vulling (laag b). Het heeft afmetingen van 1,17 m bij 78 cm en heeft een diepte van 87 cm.

Vondstmateriaal werd uitsluitend in laag a aangetroffen. Twee rand- en 29 wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk behoren toe aan een kogelpot, die dateert van het einde van de 10de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L14).⁷⁶ Vier rand- en 20 wandfragmenten zijn afkomstig van een andere kogelpot in gedraaid grijs aardewerk. Deze dateert van het begin van de 12de tot het derde kwart van de 13de eeuw (randtype L29A).⁷⁷ Een rand- en twee wandfragmenten rood aardewerk, aan de buitenzijde geglazuurd, zijn afkomstig van een tuitpot. Een rood geglazuurd randfragment is vermoedelijk afkomstig van een grape.

Verder werd nog een fragment witbakkend aardewerk van het Maasland aangetroffen, dat aan de buitenzijde voorzien is van gele glazuur, naast een wandfragment Rijnlants (roodbeschilderd) aardewerk. Het omvat ook erg veel botmateriaal, met name 52 fragmenten (12x rib, 12x wervel, 13x lang been, 1x schouder, 2x sleutelbeen, 2x schedel, 2x kaak, 6x onbepaalde, 2x heup), naast twee fragmenten turf en een brokje verbrande leem. De vondsten lijken het spoor te dateren in de 12de tot 14de eeuw.

7.2.4.5 S2038

S2038 is een rechthoekige kuil van 2,61 bij 1,19 m. De vulling is bruin gevlekt en sterk organisch. Vondsten omvatten twee wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, een fragment van een turfblok en negen fragmenten botmateriaal (hoornpit, 3x lang been, wervel, 2x rib, 2x onbepaalde). S389 is een eerder rechthoekige kuil met afgeronde hoeken. Het spoor meet 2,20 bij 1,96 m. De vulling is donkergrijs gevlekt en erg kleiig van textuur. Vondsten omvatten een wandfragment gedraaid grijs aardewerk, naast leer, dat verder besproken zal worden.

⁷⁶ De Groote 2008, 198 en 204

⁷⁷ De Groote 2008, 199 en 205

7.3 Riolering

Fig. 63: S30

Een structuur gevormd door S30 en S31 werd geregistreerd ter hoogte van vlak 4. Het zijn twee langwerpige sporen, die meer naar de Wijzemanstraat toe gelegen zijn. Ze hebben een donkere grijszwarte vulling met houtresten en een gemiddelde breedte van 22 cm. Ook hier lijkt een deel van het spoor zich buiten het onderzoeksgebied te bevinden. Er werd geen gerelateerd vondstmateriaal aangetroffen.

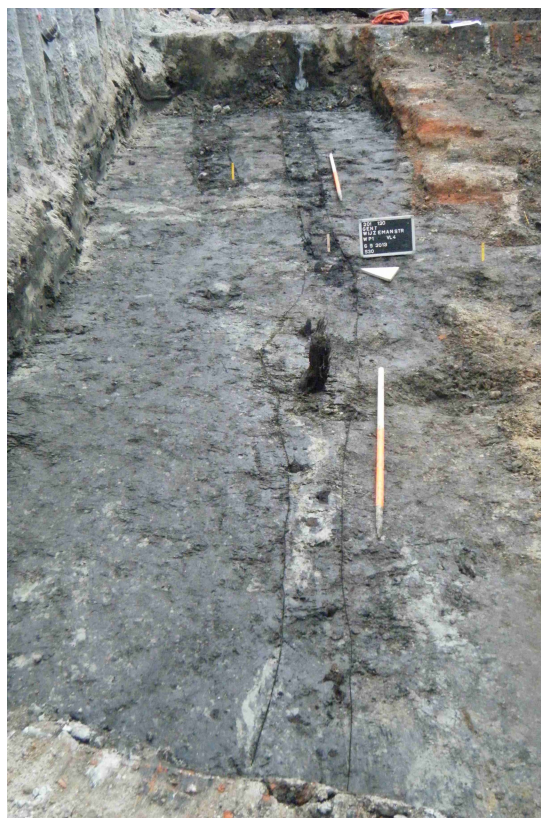

Fig. 62: S30

Gelijkaardige vondsten werden aangetroffen bij onderzoek ter hoogte van de Vrijdagmarkt, waar de resten geïnterpreteerd werden als een houten riolering (zie het hoofdstuk Discussie).

7.4 Aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten?

Naast sporen van bewoning zijn er ook aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten. Deze blijken uit de vondst van leer en van hoornpitten op het terrein. Ze lijken te wijzen op de aanwezigheid van een leerbewerker op het terrein, tijdens de 13de of 14de eeuw.

7.4.1 Leer

Leerresten werden aangetroffen in de zone ter hoogte van de Wijzemanstraat. Leerresten uit de late middeleeuwen werden aangetroffen in S269 (kuil), S386 (laag), S366 (afvalkuil, maar op plan lijkt het eerder een laag), S389 (afvalkuil), S3014 (kuil), S3015 (kuil) en in M317 (waterput).⁷⁸

Leervondsten uit S269 omvatten de resten van een samengestelde zool met een onderhandse steek. Een groot driehoekig stuk bovenleer lijkt hieraan gerelateerd en is afkomstig van een veterschoen. Verder omvat het resten van een enkelriemschoen met ingeregen geleidelussen. De vondsten wijzen op een datering in de late 13de tot vroege 14de eeuw. Andere vondsten zijn een zool met reparaties op de voorzijde en een zool met reparaties op voor en achterzijde. Een versleten zool uit de bovenste laag is nog te dateren in de 12de tot 14de eeuw.⁷⁹

⁷⁸ Met dank aan Jan Moens om het materiaal te bekijken.

⁷⁹ Mondelinge mededeling Jan Moens

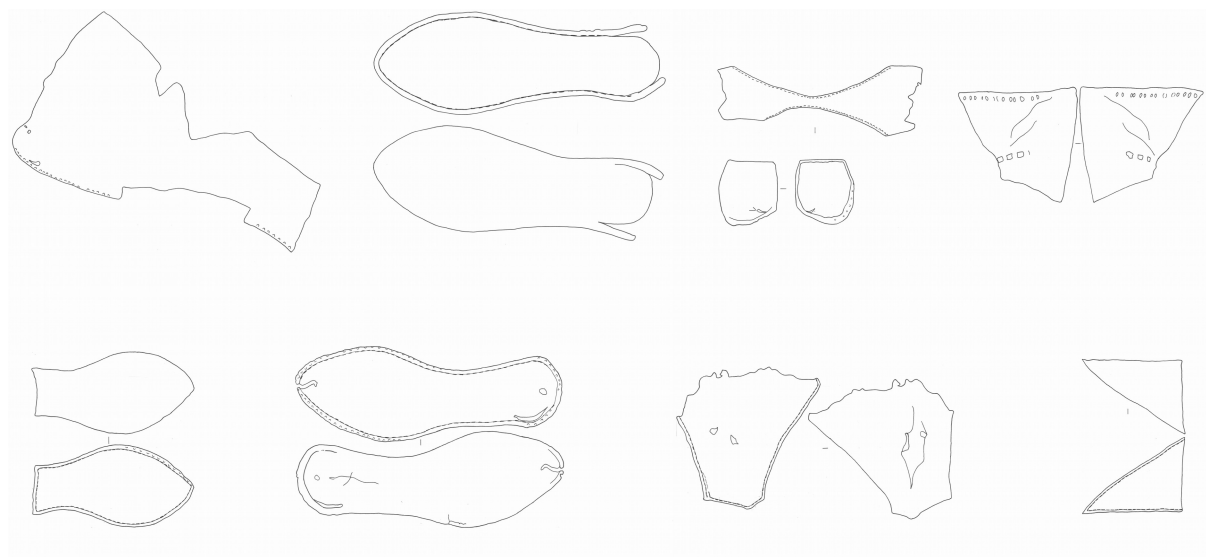

Fig. 64: Leervondsten uit S269 (1/6)

Laag b van S366 bevatte een gerepareerde hiel en voorvoet van een zool. Verder omvat het een fragment bovenleer met een gaatje en een stukje leer dat er aan genaaid is. Dit wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een riempje. S386 leverde een zoolgedeelte op, mogelijk van een puntige zool. De bovenste laag van S389 bevatte een zool met aanwijzingen van een herstelling, zowel op de voorvoet als op de hiel. Verder omvat het ook een tussenstrip. In de vulling van M317 werden fragmenten van een bandschoen aangetroffen. Deze is te dateren in de 16de tot 17de eeuw.⁸⁰

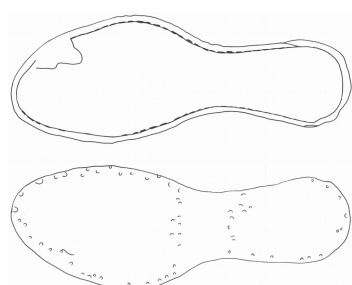

Fig. 66: Leervondst uit S366 laag b (1/6)

Fig. 68: Leervondst uit S386 (1/6)

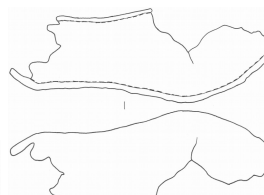

Fig. 67: Leervondst uit S389 (1/6)

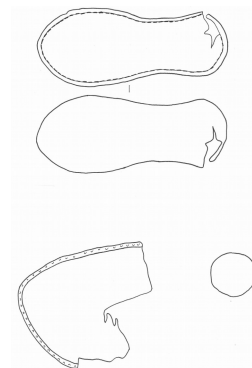

Fig. 65: Leervondsten uit S3014 (1/6)

S3014 bevatte de resten van een kinderschoentje. Het lijkt te gaan om een gespschoentje. Bovendien omvatte de vondsten ook nog een speelschijfje, enkele enkelvoudige schoenzolen zonder reparaties en een tussenstrip. Verder omvatte het ook nog de resten van een (hoge) enkelriemschoen met twee rijen ingeregen geleidelussen en mogelijk nog de resten van een derde rij. Dit type schoen is te dateren in de 12de tot het begin van de 14de eeuw.⁸¹ Het nabijgelegen S3015 bevatte 50 leersnippers die verder niet te dateren zijn. Ze zijn vaak driehoekig van vorm en wijzen op de recuperatie van leer, en dus op leerbewerking. Het is echter niet op te maken uit de resten, waarvoor het leer gerecupereerd werd.

⁸⁰ Mondelinge mededeling Jan Moens

⁸¹ Mondelinge mededeling Jan Moens

De dateringen van de verschillende leervondsten samen, wijzen globaal op de 12de tot de 17de eeuw. Gelijkaardige vondsten in de omgeving zijn gekend van bijvoorbeeld de Korenmarkt.⁸²

7.4.2 Hoornpitten

De hoornpitten werden verspreid over het terrein aangetroffen, en zijn afkomstig van runderen. Hoornpitten werden aangetroffen in S23 (ophooglaag), S366 (afvalkuil, bevat ook leer), S347 (ophooglaag) en S2038 (afvalkuil), maar in S24 (kuil) werd het grootste aantal hoornpitten vastgesteld.⁸³

Spoornr.	23	24	366	347	2038
Aantal fragmenten hoornpitten	2	17	3	1	1

De meeste hoornpitten werden aangetroffen in kuilen, die hoger reeds besproken werden. S23 en S347 zijn echter twee ophogingslagen, die nog niet aan bod kwamen. S23 is een donkergrijze gevlekte laag, met een gemengde zandige en kleiige textuur. Inclusies omvatten baksteen, houtskool en mortel. S347 is een zwartgele gevlekte en lemige laag, zonder inclusies.

Fig. 69: Hoornpit uit S24

Fig. 70: Hoornpitten uit S24 laag a

Op enkele hoornpitten zijn snij- en zaagsporen te zien. Dit is afval van iemand die de hoorn van de hoornpit heeft losgemaakt. Er zijn echter geen echte concentraties aanwezig.

⁸² Moens 2012

⁸³ Met dank aan Anton Ervynck om het materiaal te bekijken.

Fig. 71: Hoornpitten uit S24 laag b

7.4.3 Besluit

Het leer en de hoornpitten lijken grotendeels huishoudelijk afval te omvatten. Enkel uit S3015 zijn ambachtelijke resten van leerbewerking te zien. Ook snij- en zaagsporen op enkele hoornpitten zijn te beschouwen als gerelateerd aan ambachtelijke activiteiten. De vondsten zijn echter te beperkt om te spreken van ambachtelijke activiteiten op de site. Het lijkt eerder een mix van afval van allerlei soorten huisvuil, zoals wellicht overal in de stad te vinden was.